তাৎপর্য্য হইতে উকীল ও মোক্তারেরা বিশেষ রূপে মুক্ত হইয়াছেন। অধ্যক্ষেরা আর ও অনেক কথার প্রস্তাব করিয়াছিলেন এবং তাহারও কিছু কিছু গ্রাহ্য হইয়াছে।

মজুরী কন্ট্রাক্ট সংক্রান্ত আইনের পাণ্ডুলিপি।

সম্প্রতি বাঙ্গালাধিকার সম্পর্কীয় ব্যবস্থাপক সমাজে মজুরি কন্ট্রাক্টের এক বিল উপস্থিত হয়, মজুর নিযুক্ত করিয়া যে কন্ট্রাক্টের নিয়মানুসারে নিয়োগকর্ত্তাকে নিজ ব্যয়ে স্থানান্তরে মজুর পাঠাইতে হয়, সেই কন্ট্রাক্ট সম্বন্ধীয় বিধিবিধান করা এবং যাহাতে ঐ কন্ট্রাক্ট উক্ত স্থান পর্য্যন্ত কার্য্যকারী হইতে পারে ও বলবৎ থাকে তাহার উপায় করাই উক্ত পাণ্ডুলিপির তাৎপর্য্য। অধ্যক্ষেরা বাঙ্গালা গবর্ণমেন্টের ব্যবস্থাপক সভার সেক্রেটরীকে উক্ত বিষয়ের নিমিত্ত এই মর্ম্মে এক পত্র লেখেন যে যে সকল অঞ্চলে চার আবাদ চলিতেছে সে সকল স্থানে যে প্রকার অবস্থার ঘটনা হয়, অন্যান্য স্থানে তদ্রূপ হয় না, অতএব আর আর স্থানের নিমিত্ত যে সমস্ত আইন প্রচলিত আছে, তদ্দ্বারা তথাকার মজুর কি মুনিব কাহারো সম্পূর্ণরূপে উপকার দর্শিতে পারে না। অধ্যক্ষেরা উক্ত পত্রে এই কথাগুলি বর্ণন করিয়া ঐ পাণ্ডুলিপির মধ্যে যে সকল নিয়ম নির্দ্দিষ্ট ছিল তাহার সংশোধনের নিমিত্ত অনেক প্রকার অভিপ্রায় প্রকাশ ও কতকগুলি কথার প্রস্তাব করেন। তাঁহারা বলেন যে যদিও উল্লিখিত বিল কাচাড়, আসাম, ও সিলেট মতালকের নিমিত্তই প্রণীত ও অভিপ্রেত হইয়াছে বটে, কিন্তু উহার অন্তর্ভুত নিয়মগুলি যেরূপে লিখিত হইয়াছে, তাহার ভাব ভঙ্গীতে এইরূপ বুঝায়, যে লেপ্টেনেন্ট গবরনরের এলাকার মধ্যে যে কোন স্থানে মজুরেরা মুনিবের ব্যয়ে প্রেরিত হইবে, তদ্রূপ সকল স্থানেই পূর্ব্বোক্ত বিলের নিয়মগুলি খাটিতে পারিবে। পূর্ব্বোক্ত আইনের পাণ্ডুলিপির

دیوان سعدی

۱۸۰۸

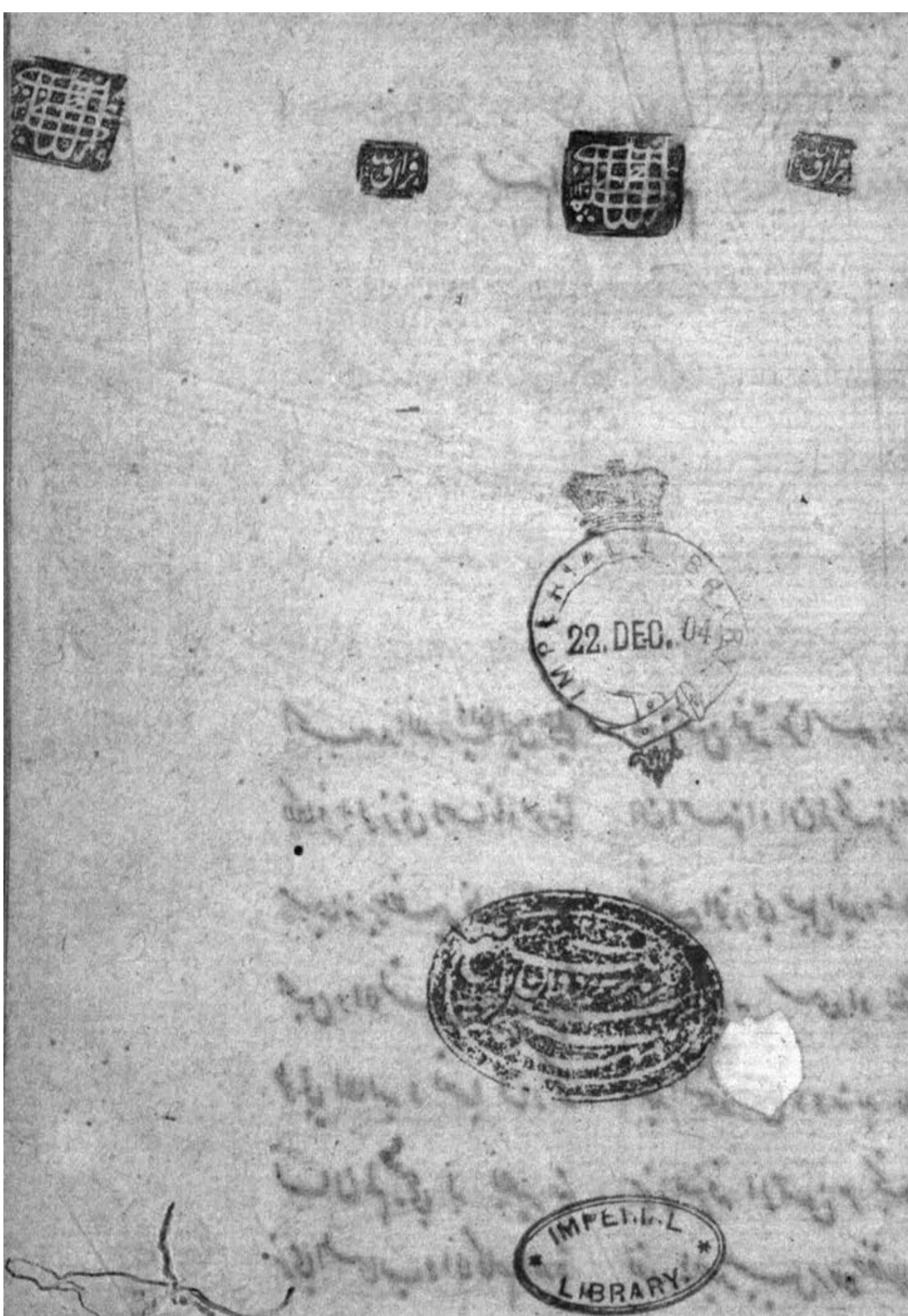
دیوان سعدی

۳۴

دیوان سعدی
شیرازی ۲۵۹

۲۳۱۳ نمبر
دیوان سعدی

خرید کرده اینکتاب را بسعی سعید الله
بقیمت یکروپیه از دست ملا محمد لعل ساکن بخارا
و خرج جلد یکروپیه و چهار آنه داخل کتابخانه خلد الله بخارا
در سنه ۱۲۶۲ هجری خریدار سعید الله الصمد الباری عفی عنه

22. DEC. 04
IMPERIAL
LIBRARY

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين على　　ما ذرّ من نعمة عز اسمه وعلا

الكافل الرزق احسانا وموهبة　　ان احسنوا وان لم يحسنوا اعلا

سبحانه رب عظيم قادر صمد　　ينشى الورى جبل لعبده علا

الجن والانس والدلوان جهدة　　فخرا بين يديه سجدا ولله علا

طوبى لطالبه ونعسا لتاركه　　لعبد المتخذ من دونه بدلا

لمن لم يصبح له بصيرته　　بنور معرفة الرحمن مرتجلا

ترى السحاب والاكام هامدة　　بقدرها لعد بيس مرحلا حصلا

الخ الحمد

:

الثناء برحمته من جنب سحرا   سوی تقدیرته من لطفه رحلا

هو قوی العاصی والاوهام جائزه   لا تهتدی و ان الی ادراکه سبلا

ما العالمون یحصی نحا تمته   ولا الملائکة فی تسبیحهم رحلا

یا سعدی وحسبک واقصر عن مبالغه

من لا له المثل لا تقرب له مثلا

شکر و سپاس و منت و عزت خدای را   پروردگار خلق و خداوند کبریا

داور دار غیب دان و نگهدار آسمان   رزاق بنده پرور و خلاق رهنما

اقرار میکنند دو جهان بر یگانگیش   یکتا ولیک عالمیان بر درش دوتا

گوهر ز سنگ خاره کند لؤلؤ از صدف   فرزند آدم از گل و برگ گل از گیا

سبحان من یمیت و یحیی ولا اله   الا هو الذی خلق الارض والسما

باری ز سنگ چشمه آب آورد پدید   باری ز آب چشمه کند سنگ در شنا

گاه ز نار شعله بر روی خوب روی   گلگونه شفق کند و سرمه دجا

دریای لطف اوست که نه سحاب گشت   تا در زمین مغرب و مشرق کند سخا

الثنا بلطفک یا صانع الوجود   فاغفر لنا بفضلک یا سامع الدعا

ارباب شوق در طلبت بیدلند و هوش   اصحاب فهم در صفتت بیسراند و پا

شبهای دوستان انعم الصباح — وآن شب که بی تو روز کنند اظلم المسا

یاد تو روح پرور و وصف تو دلفریب — نام تو غم زدای و کلام تو دلربا

بی سکهٔ قبول تو ضرب عمل دغل — بی خاتم رضای تو سعی امل هبا

جائیکه تیغ قهر برآرد هما بتست — ویران کند بسیل عدم جنب سبا

شاهان بر آستان جلالت نهاده سر — گردنکشان مطاوع و گنجوران گدا

گر جمله را عذاب کنی ور عطا دهی — کس را مجال آن نه که آن چون و این چرا

خود دست ما بغیر بلاغت کجا رسد — تا در بحار وصف جلالت کند شنا

گاهی سموم قهر تو همدست با خزان — گاهی نسیم لطف تو همراه با صبا

خواهندگان درگه بخشش توانگرند — سلطان در سرادق و درویش در عبا

آن دست بر تضرع و این روی بر زمین — آن چشم بر ارادت و این گوش بر ندا

مردان راه حق از نظر خلق در حجاب — شب در لباس معرفت و روز در قبا

فرخنده طالعی که کنی یاد او بخیر — برگشته دولتی [illegible] ش کنند ترا

چندین هزار سکه پیغمبری زدند — اول بنام و [illegible] مصطفی

مصطفی

در نعت او زبان فصاحت کجا رسد — خود پیش آفتاب چه نور دهد سها

جائی که در بیان اذا الشمس کورت — معنی چه گفته‌اند بزرگان پارسا

[illegible]

یعنی وجود خواجه سر از خاک بر کند — خورشید و ماه را بعد از آن [نبود] ضیا

این برترین مقام ملایک بر آسمان — با منصب تو زیرترین پایه علا

شعر آورم بحضرت عالیت زینهار — با وحی آسمان چه زند سحر و مفترا

یارب چه بست آنکه قمر زد دو نیم شد — تسبیح گفت در کف میمون او حصا

کانت دکان شهوت نفس و شیم شنکیر — ارفق لمن تجاوز واغفر لمن عصا

تریاک در دهان رسول آفرید حق — صدیق را چه غم بود از زهر جانگزا

ای یار غار سید و صدیق نامور — مجموعه فضایل و گنجینه صفا

مردان قدم بصحبت یاران نهاده اند — لیکن نه همچنانکه تو در کام اژدها

یار آن بود که مال و تن و جان فدا کند — تا در سبیل دوست بپایان برد وفا

دیگر عمر که لایق پیغمبری بدی — گر خواجه رسل نبدی ختم انبیا

سالار خیل خانه دین حاجب رسول — سر دفتر خدای پرستان بی ریا

دیوی که خلق عالمش از دست عاجز اند — عاجز در آنکه چون شود از دست او رها

دیگر جمال سیرت عثمان که بر نکرد — در پیش روی دشمن قاتل سر از حیا

این شرط مهربانی و تحقیق دوستی است — کز بهر دوستان بری از دشمنان جفا

خاصان حق همیشه بلیت کشیده اند — هم بیشتر عنایت و هم بیشتر عنا

کس را چه زور و زهره که وصف علی کند / جبار در مناقب او گفت هل اتی

زور آزمای قلعه خیبر که بند او / در یکدگر شکست ببازوی لافتی

مردی که در مصاف زره پیش بسته بود / تا پیش دشمنان نکند پشت در غزا

شیر خدا و صفدر میدان و بحر جود / جان بخش در نماز و جهان سوز در وغا

دیباچه مروت و سلطان معرفت / لشکر کش فتوی و سرخیل اتقیا

فردا که هر کسی بشفیعی زنند دست / ماییم و دست و دامن معصوم مرتضی

پیغام بر آفتاب منیر است در جهان / اینها ستارگان بزرگند و مقتدا

یا رب بصدق سینه پیران راست رو / یا رب بآب دیده مردان آشنا

دلهای خسته را بکرم مرهمی فرست / ای نام اعظمت در گنجینه صفا

گر خلق تکیه بر عمل خویش کرده اند / ما را بس است رحمت و فضل تو متکا

یا رب خلاف امر تو بسیار کرده ایم / امید هست از کرمت عفو ما مضی

چشم گناهکار تو در خطای خویش / ما را ز عنایت کرمت چشم بر عطا

یا رب بلطف خویش گناهان ما بپوش / روزی که راز ما شود از پرده بر ملا

همواره از تو لطف خداوندی آمده است / از ما چنانکه در خور ما فعل ناسزا

عدل است اگر عقوبت ما بی گنه کنی / لطف است اگر کشی قلم عفو بر خطا

[illegible]

گر تقویت کنی ز ملک بگذرد بشر — ور تربیت کنی بثریا رسد ثری

دلهای دوستان تو خون میشود ز خوف — باز از کمال لطف تو دل میدهد رجا

یا رب قبول کن بنیر زکوة لطف خویش — کانرا که رد کنی نبود هیچ ملتجا

ما را تو دستگیر و حوالت بکس مکن — الا الیک حاجت درماندگان خدا

ما بر در تو حاجتمندیم و تو کریم — حاجت همیشه پیش کریمان بود روا

گر دی تو انچه شرط خداوندی تو بود — ما در خور تو هیچ نکردیم ربنا

سهل است اگر بچشم عنایت کنی نظر — اصلاح قلب را چه محک پیش کیمیا

رو لیتر انکه هم تو بگیری بلطف خویش — دستی دگر نه هیچ نیاید ز دست ما

کاری بمقتضای رسانیده در طلب — بردیم روزگار گرامی بمنتهی

والحمد دستهای تهی بر تو داشتیم — خود دست جز تهی نتوان کرد پر خدا

یا دولتا اگر بعنایت کنی نظر — وا محنتا اگر بعقوبت کنی سزا

ری یار جهد کن که چو مردان قدم زنی — در پای بسته بدعا دست بر کشا

امید بود که بنده بکوشش بکار رسد — بالای هر سری قلمی رفته از قضا

کس را بجهد و طاعت خویش اعتماد نیست — آن به که اهل بود که کنند تکیه بر عطا

تا زور دولت چه نوشته است بر جبین — زیرا که در ازل همه سعداند و اشقیا

ای پای بسته عمر تو بر رهگذار سیل | چندین امل چه می‌تنی ای مرگ در قفا

در کوه و دشت هر سبعی صید می‌کند | گر اسب تو و مستمندی ای صوف بی‌صفا

پهلوی تن ضعیف کند پشت و دل قوی | گوید کسی که مال سبیل است جان فگار

ما در چو خویش دار و وی از دشمن اندیشه نیست | و از دست دوست گر همه زهر آب مرحبا

چون شادمانی و غم دنیا مقیم نیست | فرعون کامران نبوده ایوب در بلا

رنشان با تو تکیه و تخت ستمبر ده اند | ما خود چه لایقیم به تشریف اولیا

غم نیست زخم خورده زه راه خدا ایرا | دردی چه خوش بود که چنینش بود دوا

ما هیچ آسمان و زمین جای عیش نیست | یکدانه چون جهد ز میان دو آسیا

عمرت برفت و چاره کاری نساختی | واکنون که چاره نیست بیچاره رکه بیا

گبر دار نیک و بد بقاییست فرق نیست | آن اختیار کن که توان دیدنش بقا

گوی کدام سنگدل این پند بشنود | بر کوه خوان که باز بگویدت صدا

تا اصل در نصیحت سعدی چنانکه هست

گفتیم دگر بسر تفاوت کنند عا

ای نفس اگر به دیدهٔ تحقیق بنگری | درویشی اختیار کنی بر توانگری

ای پادشاه وقت چو وقتت فراز سد | تو نیز با گدای محلت برابری

گراهی قوی

[illegible]

گر هیچ نوبتت بدر قصر منبر نشد … نوبت بدو بکی بگذاری و بگذری

دنیا زنیست عشوه ده دستان ولیک … با کس بهاله بسر نبرد عشق او هری

آبستنست او کرا بسیار مردست … این جرم مرده را که تو امروز شوهری

آبستنی که همه فرزند زاد و کشت … دیگر که چشم دارد ازو مهر مادری

این غول روی بسته دکوته نظر فریب … ملجار دل می برد بغالیه اندوده جادری

تا روت را که خلق جهان سحر ازو برند … در چه فکنده غمزهٔ خوبان لب احری

مردی گمان مبر که به پنجه شکست زور دست … با نفس اگر برایی دانم که شاطری

با شیر مردیت سگ ابلیس صید کرد … ای با هنر ببین که از گربه کمتری

هشدار تا نیفکندت بیروی نفس … در ورطه که سود ندارد شناوری

سر در رهوا و هوس کرده تو باز … در کار آخرت کنی اندیشه سرسری

سودا مبر که بخش تو خوردان محقراند … اندیشه کن که بخش بزرگان محقری

دنیا بدین خریدنت از بی بصارتست … ای بد معاملت بهمه هیچ میخری

تا جان معرفت نکند زنده شخص را … نزدیک عارفان تو بجو حیوان مختصری

بس آدمی که دیو برشته غلام اوست … وز صورتش نماید زیباتر از پری

گر قدر خود بدانی قدرت فزون شود … نیکو نهاد باش که پاکیزه پیکری

چندان بتاز و آز دواند به بر و بحر — دریاب وقت خویش که دریای گوهری

بیدست قطره‌ای که بقیمت کجا رسد — لیکن چو پرورش رسدت دانه دری

از کیمیای دولت جاوید آر دوست — بشناس قدر خویش که گوگرد احمری

چون خشک نافه‌ای که نیابد تظاهرت — کوته نظر مباش که پر مشک اذفری

دی چرخ پای بسته بدام هوای نفس — یک پر هوای عالم روحانیان بری

باز آر دین که در نظر خواجه کاسد است — از عیب جامه نیست بل آن حمل منکری

باز سفید روضهٔ انسی چه فایده — کاندر طلب چو باز پریده کبوتری

چون بوم بد خبر مفکن سایه بر خراب — در اوج سدره کوش که فرخنده طایری

آن راه دور چیست که ابلیس میرود — بیدار باش تا پی او راه نسپری

در صحبت رفیق بد امروز همچنان — کاندر کمند دشمن آهیخته خنجری

گوشت حدیث می‌شنود با گوش منجبر — در حلقهٔ بصورت و چون حلقه بر دری

راهی بسوی عاقبت خیر میرود — راهی بسوی عاقبت اکنون مخیّری

دعوی مکن که برتری از دیگران بعلم — چون کبر کردی از همه دونان فروتری

از من بگوی عالم تفسیر گوی را — گر در عمل نکوشی نادان مفسّری

از صد یکی بجای نیاوردی شرط علم — وز حب جاه در طلب علم دیگری

عمر آدمی زلن

علم آدمیت و جوانمردی و ادب / ورنه ددی بصورت انسان مصوری

هر علم را که کار نبندی چه فایده / چشم از برای آن بود که آخر نگری

امروز غره‌ای بفصاحت که در حدیث / هر نکته را هزار دلیل بیاوری

چون دامنت بشوم معاصی تیره شود / کوشی که عاقبت بکنم توبه گازری

ور صد هزار عذر بخواهی گناه را / مر شوی کرده نبود عذر نو بری

مردان بسعی و جهد بجایی رسیده‌اند / تو بی‌هنر کجا رسی از نفس پروری

از مدعی سخن معرفت مپرس / کز باخبر خبر نبود مرد خاوری

چشم خمار باده نوشین نکرده‌اند / در کار نور باده نوشین کوثری

ترک هوا گزین که دریای معرفت / عارف بذات شو نه بدلق قلندری

خلوت قیمت عزت همه تن گنج تمامش / همچون ملخ که در لبس زرا تو مجاوری

در کام خویش بخیار نظر مکن / کز هنر زمان بگوهر برابری

زنهار خشم و شهوت اگر بر تو غالب‌اند / کم خور که دیگ کفک برآرد و کم بری

ور با هنر زمانت کند کبر بر حکیم / کون خرس شمار اگر گاو عنبری

آدمی بعلم و عمل کوش و معرفت / ورنه ددی بصورت انسان مصوری

فرمان بر خدای و نگهبان خلق باش / این هر دو فن اگر بگرفتی سکندری

عمری که میبرود بهمه جا جهد کن — تا در رضای خالق بیچون بسر بری

مرگ تو از دهای دمانست هیچ هیچ — لیکن ترا ز غم بخواب خوش اندری

فارغ نشسته بهر انجای کام دل — باری ز تنگنای لحد یاد آوری

باری کرت بگور عزیزان گذر بود — از سر بنه غرور و بزرگی و سروری

در خود نگر که قطره آبست گوهرت — لیکن چو پرورش کنی ارزنده دری

کانجا بدست واقعه بینی خلیل را — در ماتم شکسته صورت بتهای آذری

فرق عزیز در پهلوی نازک نهاده تیغ — مسکین بخفت بالش او از خاک بستری

تسلیم شو که اهل تمیز که عارفانی — بر وقت کنج عافیت از رنج صابری

در راه بامدت سر این رشته رضا بلعت — کو تیشتن چه بود چه بکند بخت یاوری

فرزند بنده نیست خداوند تو غم مخور — آن نیستی که به ز خدا بنده پروری

هش زمن و تو بر زیج جانها کشیده اند — شش کف نیکبختی و نیل بد اختری

انراکه طوق مقبلی اندر ازل خدای — روزی بگردنش نکشد غل مدبری

زنهار چند من بدر دلت گوش گیر — بیگانه مرز که در دین برابری

نمک ار فقیر ز شعث و غیر مدار از نکه — در وقت مرگ ز شعث و درگور اغبری

دامن نگس ز محبت ایشان که در بهشت — دارم که شان نشینند بس خضر تر و عبقری

ای با زیمی

روی زمین بطلعت ایشان منورست / چون آسمان بزهره و خورشید و مشتری

در بارگاه خاطر سعدی خرام اگر / خواهی ز پادشاه سخن داد شاعری

گه گه خیال در سرم آید که این منم / ملک عجم گرفته بتیغ سخنوری

بازم هنوز نفس فرو دارد از هول اهل فضل / با کف موسوی چه زند سحر سامری

شرم آید از بضاعت بی‌قیمتم ولیک / در شهر آبگینه فروشست و جوهری

ای که پنجاه رفت و در خوابی / مگر این پنج روز دریابی

تا کی این باد کبر و آتش خشم / شرم بادت که قطره آبی

کهل گشتی و همچنان طفلی / شیخ گشتی و همچنان شابی

تو ببازی نشسته در چپ و راست / میر و تیر چرخ در تابی

تا درین حلقه گوسپندی هست / نشکیبد اجل ز قصابی

تو چراغی نهاده بر ره باد / خانه‌ات در ممر سیلابی

گر برفعت سپهر کیوانی / ور بحسن آفتاب و مهتابی

ور بمشرق روی بتاجیری / ور بمغرب رسی بجلابی

نور بجردی ز باد در گذری / ور بشوخی چو برق نشتابی

ور بشکلی ابن عفانی | ور به نیروی ابن خطابی
ور بنعمت شریک قارونی | ور بقوت عدیل سهرابی
ور بسیر بود که سنگ سیاه | ز ضامت کنی لعلابی
ملک الموت را بحیله و فن | نتوانی که دست برتابی
منتهای کمال نقصانست | گل بریزد بوقت سیرابی
چونکه مبدا ان مرجعت اینست | نه سزاوار کبر و اعجابی
خشت بالین گور یاد آور | ای که سر در کنار احبابی
بحقیقت که خاک خواهی بود | ای که در خوابگاه سنجابی
بانک طبلت نمیکند بیدار | تو مگر مرده‌ای نه در خوابی
بس خلایق فریفتست این سهم | که تو لرزان بر او چو سیمابی
بس جهان دیده این درخت قدیم | که تو بیجان بر او چو کیلابی
بس نکو دید و بس نخواهد گفت | بر سر ما سپید دولابی
تو مبشر بعقل و ادراکی | نه مکرم بجاه و القابی
تو بدین ارجمند و نیکو نام | نه بدنیا و ملک و اسبابی
ابلهی صد عتابی و خارا | گر بپوشند خریست عتابی

نقش دیوار

نقش دیوار خانهٔ تو هنوز　　گر همین صورتی و الّا نیئی

ای مرید هوای نفس چو نقش　　نشسته بر زبر همچو جلائی

تهمت خویشتن بجنس مکن　　که تو در اصل بوهرمائی

دست و پای بزن بچاره و جهد　　که عجب در میان غوغائی

عهدهای شکسته را چه طریق　　چاره هم تو منبت و شعائی

بدر بی‌نیاز نتوان رفت　　جز بمستغفری و دادائی

تو در خلق میزنی همه وقت　　لاجرم بی نصیب از آن بائی

که دعای تو مستجاب کند　　که بجنب روی در دو محرائی

یارب از جنس ما چه خیر آید　　تو کرم کن که رب اربائی

عیب دان و لطیف بیچونی　　ستر پوشی و کریم و توانائی

سعد یار استی ز خلق مجوی　　چو تو در نفس خود نمی‌پائی

جای گریست بر مصیبت پیر　　تو چو کودک هنوز لغائی

با همه عیب خویشتن شب و روز　　در لقا بوی عیب اصحائی

گر همه علم عهد عالمت باشد　　بی‌عمل مدعی و کذائی

پیش مردان آفتاب صفت　　با ضیاعت چو کرم شب تائی

پیر گشتی و ره بند ای نسیمی | تو نه پیری که طفل کتابی

ایها الناس جهان جای تن آسانی نیست | مرد دانا بجهان داشتن ارزانی نیست

خفتگان را بخبر زمزمهٔ مرغ سحر | حیوان را خبر از عالم انسانی نیست

ملک دنیی و سلطانی آن کس کاو | طالب ملک ستانی و جهانبانی نیست

جهد کن تا ز مقام حیوان برگذری | کاهش است آینه مادام که نورانی نیست

معتبر دیده ام از قول اطبای علوم | کادمی را بتر از علت نادانی نیست

خنک آن سینه که گنجینهٔ نور ملکست | خرم آن دل که درو وسوسهٔ شیطانی نیست

دیو در دست خنک خانه برانداز انسا | که در آن مملکت از داد اثر ویرانی نیست

با تو رسم نکند شاهد پنهانی روی | کالتماس تو بجز لذت نفسانی نیست

شب جود آن خدا روز جهان افروز است | دوستان را بحقیقت شب ظلمانی نیست

ملک دنیا چو حقیقت نگری بر باد است | خود گرفتم که بجز تخت سلیمانی نیست

غرفه در جنت فردوس بنا کن کانرا | هرگز از سیل حوادث غم ویرانی نیست

هر کرا روی نخستین آتش فی روی نمود | جز بجان آتش سعی این دم ظلمانی نیست

عالم و عابد و صوفی همه طفلان استند | مرد اگر هست بجز عارف ربانی نیست

طاعت الی

طاعت آن نیست که بر خاک نهی پیشانی / صدق پیش آر که اخلاص به پیشانی نیست

گرگ کی توبه کند تا دگری بپذیرد / گو مکن توبه که آن توبه ز رحمانی نیست

دامن از خلق بپوشی که هویدا نشود / زانکه پیش همه پیداست بسی باش که پنهانی نیست

مصحف سیرت دیو است و صفات ملک / دیو ساری مکن آخر چو سلیمانی نیست

خانه پر گندم و یک جو نفرستاد بگور / غم مرگت چو غم برگ زمستانی نیست

دست حسرت بگزی گر درمی فوت شود / هیچت از عمر تلف کرده پشیمانی نیست

خرمنی ای خام طمع داری یکلحظه نزار / بر سر کشت عمل دیده بارانی نیست

حذر از پیروی نفس که در راه خدا / مردم افکن تر ازین غول بیابانی نیست

باد نسیم گل روحانی آرد که نزد / در گلستان هوسی خوش گل ریحانی نیست

بنصیحت ز سر صدق جهانی ارزد / مشنو ارزد در سخنم فایده روحانی نیست

دست و پای بزن آنگه که بجایی برسی / معتقد باش که با جذبه روحانی نیست

پنجه دیو به بازوی ریاضت بشکن / کین به سرپنجه ترا قوت جسمانی نیست

حکمت این است اگر راه قلندر گیری / راه این بادیه جز با سر و سامانی نیست

پند پیر که ز شوم نه عبارت که ترا / غرض از شاعری اظهار سخندانی نیست

...شو از این ره که اگر راه حقیقت طلبی / زاد این راه بجز بی سر و سامانی نیست

گر گدائی کنی از درگه حق کن باری | که گدایان درش را سر سلطانی نیست
آنکس از دزد بترسد که متاعی دارد | عارفان جمع بکردند و پریشانی نیست
وانکه را خیمه بصحرای فراغت زده‌اند | گر جهان زلزله گیرد غم ویرانی نیست
یا رب از دست نگیری تو که فریادرسی | تو ببخشای که درگاه ترا پایانی نیست
گر برانی وگرم بنده مخلص خوانی | روی نومیدیم از حضرت سبحانی نیست
سعدیا در سخن ار نقد وشی ارزان | کاین کم از در گرانمایه عمانی نیست

توانگران که بخلوت سرای درویش‌اند | ضرورتست که هر وقت از تو اندیشند
توئی توانگر حسن از غبار درویشان | خبر نداری اگر خسته‌اند اگر ریشند
نه راحتست که یکی در غمت بجان آید | که راستان تو چندانکه میکشی بیشند
مرا بعلت بیگانگی ز خویش مران | که دوستان وفادار بهتر از خویشند
غلام همت رندان و پاکبازانم | که از ارادت دشمن بدوست نندیشند
هرآینه لب شیرین جواب تلخ دهد | چنانکه صاحب نوشند صاحب نیش‌اند
تو عاشقان مسلم ندیده‌ای سعدی | که تیغ بر سر و سر بنده‌وار در پیشند
نه چون منند و تو مسکین حریف گوشه‌نشین | که ترک هر دو جهان کرده‌اند و درویشند.

در تاریخ روز ۷۱

خو

دریغ روز جوانی و عیش برنائی — نشاط کودکی و عیش خویشتن رائی

...سر فسرده منی ز غرور جهلم بدم در هشی — بس از غرور جوانی و دوست بالائی

دریغ بازوی سرپنجگی که بر پنجه — ستیزه دور فلک ساعد توانائی

...ری زمانه ناپایدار عهد شکن — چه دوستیست که با دوستان نمی پائی

...که اعتماد کند بر سوار حسب نعمت — که همچو طفل به بخشی و باز بربائی

...بعمر خویش کسی کام از تو برنگرفت — که در شکنجه ناکامیش نفرسائی

...را که بر کسی هر چه خوبتر بنهی — تباه تر شکنی هر چه خوشتر آرائی

...گر زیادت قدر است در تعب نفس — نخواستم که بقدر من اندر افزائی

...مرا ملالت دیوانگی و سر سختی — ترا سلامت پیری و پای بر جائی

...شکوه پیری بگذار و فضل و علم ادب — کجاست جهل جوانی و عشق شیدائی

...چو با قضای اجل بر نمی توان آمد — تفاوتی نکند گر زری و گر دانائی

...از آن جلیس انیس از کنار رخ زنده گشت — که بعد ازو متصور شود شکیبائی

دریغ خلعت زیبای احسن التقویم — چنانکه مشک بادرو بر سمن سائی

...غبار خط معنبر نشسته بر گل روی — برآستین تنعم طراز زیبائی

اگر ز باد فنا ای پسر بجنبد شبی — چو کاه بعض دو روزه غرور نمائی

زمان رفته نخواهد بگریه باز آمد — بآب دیده اگر خون دل بپالائی

همینه یار نباشد سرود گیتی جسم — ضرورتست که روزی بکِل بر اندائی

بدوخت جامهٔ کامی بقد کس گران — که عاقبت بمصیبت نکرد یکتائی

جو خوان بغمار ابرز هند ناکامی — زمان مجلس عیش و بیان لعائی

جو تخم خرما فردات پایمال کنند — اگر بسرور امروز نخل خرمائی

براو راتش بیچاره در زری فشند — تو همچنان زشکر بر زبر تماشائی

خیال بسته و بر باد عمر تکیه زده — به پنج روزه که در عیش و در تمنائی

دماغ بخته گفتی سشیر مرد برآم — برو چو با سگ نفسی بهر زرد برنائی

اگر بود دل مومن چو موم نرم نهاد — تو مرد نیستی ای دل که سنگ خارائی

چه مردی ز تو گر مردی نیابد — درست شد بحقیقت که مردم آسائی

و گر بجهد برفتی بغدر باز آمی — که چاره نیست برقی از شکسته برائی

سخن دراز مکن سعدیا کوته کن — چه روی کار زبیرانه سر بر عنائی

و گر عنایت و توفیق نگیرد دست — بدست سعی تو بادست تا بپیمائی

ببخش بار خدایا بفضل رحمت خویش — که دردمند نوازی و جرم بخشائی

لفاعنه

بضاعتی نسزاوار طاعت آوردم   مگر بحسن عنایت قبول فرمائی
ز در گه کرمت روی ناامیدی نیست   کجا رود مگس از بارگاه حلوائی

بسی صورت بگردیدست عالم   ازین صورت بگردد عاقبت هم
عمارت با سرای دیگر انداز   که دنیا را اساسی نیست محکم
مثال عمر سر بر کرده شمعیست   که کوته میشود او را دمادم
و یا برفی که داراه بر سر کوه   کز و هر لحظه جزوی میشود کم
بسا خاکی که ریزد پای نادان   که ز بادش کشتی دوش بست معصم
نه چشم طالع از دنیا شود سیر   نه هر گز چاه پر گردد ز شبنم
کار فرزند آدم خفت کردند   نمی خسبد دل فرزند آدم
بسیم و زر نکو نامی بدست آر   منه بر سیم که بر کردند از هم
فریدون زر سر آمد پادشاه   سلیمان زد برفت از دست خاتم
نه غیبی میزند دوران کیسی   از آن تا قیامت هست ارشم
وفاداری مجو از دهر خونخوار   محالست انگبین در کام ارقم
بنقل از اوستادان یاد دارم   که شاهان عجم کیخسرو و جم

زسوز سینهٔ فریاد خوانان | چنان برهم زنی کردند از هم
که موران چون بهم آیند بسیار | بتنگ آید روان و حلق ضیغم
ویا من ظالم الا و یبکی | وان طال المدی یوما بظلم
سخن را روی در صاحبدلان است | نگویند این سخن الا بمحرم
خرامش باد ملک پارسا را | که هیچش مدح گویند از قفا دم
عروس زینت زیبا چون الوان نشد | وگر بر خود کنند دیبای معلم
سخن شیرین بود پیر کهن را | ندانم بشنود نوبین اعظم
اگر مردم امین باالعوریش بست | به نیزه نیز بر بسته بر جسم
جهان سالار عادل اتکیانو | سپه دار عراق و ترک و دیلم
که او در بزم بر تخت کیانی | فریدونست و در روز رزم رستم
چنین هم از پدر نشنیده باشی | الا ای هوشمندان بشنو از عم
چو بر دست مسلم کرده مخصوص | جهان زین در میان خلق عالم
اگر وقتی مکان پادشاهیست | نباشد هیچ آن پاشی مکرم
نه هر کس حق تواند گفت گستاخ | سخن ملکیست سعدی را مسلم
مقامات از دو بیرون نیست فردا | که جنت جاودان یا جهنم دائم

[illegible]

مدامت بخت و دولت همنشین باد | بدولت شادمان و روز بخت خرم
بدست راست قید باز اشهب | بدست چپ عنان خنگ ادهم
سر سالت مبارک باد و میمون | سعادت همره و اقبال همدم
محرم بر حسود ملک و جاه است | که ماند زنده تا دیگر محرم

دیگر

جهان بر آب نهادست و زندگی بر باد | غلام خاطر آنم که دل بدو ننهاد
جهان نماند و خرم روان آدمیی | که باز ماند ازو در جهان به نیکی یاد
سرای دولت باقی نعیم آخرتست | زمین سخت نگه کن چو مینهی بنیاد
کدام عیش درین بوستان که باد اجل | همی برآرد از بیخ قامت شمشاد

شمشاد

وجود عاریتی خانه ایست در ره سیل | چراغ عمر نهادست در دریچه باد
بسی برآید با ما فرو شود خورشید | بهار گاه خزان باشد و گهی خرداد
برین چه میگذرد دل منه که دجله بسی | پس از خلیفه بخواهد گذشت در بغداد
گرت ز دست برآید چو نخل باش کریم | ورت بدست نیاید چو سرو باش آزاد
بگو بهمت بی تکلف خداوند دولت و دین | سپهر مجد معالی جهان دانش و داد
بیک دعا کنمت یار عزت از سر صدق | خدات در نفس آخرین بیامرزاد
بنو آن پدر راحمد که بار ز دهر | سالها چو تو فرزند نیکبخت نزاد

بروزگار که ایام دست فتنه ببست — همین تو در اقبال بر جهان بگشاد

دلیل آنکه سرا از خدای نیک افتد — ببست خلق جهان را که خوی نیک افتاد

ببدیده حسن زیبش نگاه کند — کسی که برگ قیامت ز بخشش نفرستاد

تو هم زبان بکشی کز الصدق دل گوی — خدای صاحب این خیر را بیامرزاد

همین نصیحت من گوش کن که بنگاکن — که دایم از پس مرگم کنی بنیکی یاد

بواز چشم بصیرت نگه کند گردد بخورد — به بزرگی سعادت که صرف کرد و بداد

[illegible]

نوبت اند ملوک اندرین سپنج سرای — کنون که نوبت تست ای ملک بعدل گرای

چو دوستی کند ایام اندک اندک بخشی — که بار بار ببینی دشمنست حمله ربای

چه جای بر سر این ملک سروران بودند — چو دور عمر بسر شد درآمدند ز پای

تو مرد باش ببر با خود انچه بتوانی — که دیگرانش بحسرت گذاشتند بجای

اگر نصیحت درویش بی غرض شنوی — به از تکلف شوریدگان حکایت سرای

درم بجور ستانان زر بدست بده — بنای خانه کنانند و بام قصر اندای

تو مقبلی که ریاضت کشی و خلق آرام — اگر ملوک رعیت کشند تو ملک آرای

بعاقبت خبرست اینکه مردم ظالم — بسیم سوختگان زرنگار کرد سرای

کمان عمارت

امان بجان مده گرچه دوست و یار منست | گر کشش بکوبد برحمت به خلق گرای
بخور کی مجلس در نالهای دود انگیز | عقیق زیور ابلهان ما جوان بالای
غبار باید و طاعت بشنو گشت و یار نفس | بلند بانگ چه سود و میان تهی چو درای
دو خصلت اند نگهدار ملک و یاور دین | بگوش جان تو پندارم این بگفت خدای
یکی که گردن زورآوران بقهر بزن | دوم که از در بیچارگان بلطف درآی
بتیغ و طعنه گرفتند جنگجویان ملک | تو بر و بحر گرفتی بعدل و همت و رای
چو همتست چه حاجت بگرز مغفر کوب | چو دولتست چه حاجت بتیغ جوشن خای
بجنب عقل من این خلق پادشاهانند | که سایه بر سر ایشان فکند چون تو همای
سماع مجلست آواز ذکر و قرآنست | نه بانگ مطرب و آواز چنگ و نالهٔ نای
عمل بیار که رخت سرای آخرتست | نه عود و سوز بکار آیدت نه صندل سای
کف نیاز بحق برگشای و همت بند | که دست فتنه ببندد خدای کارگشای
بروز افتد در بند پیلبان منگلست | که مار دست نیارد در زمین بارافسای
هر آنکسست که بار اول ... فرماید | عدو و مملکت است او بکشتنش فرمای

بکام دل دشمن نشنید آن مغرور | که بشنود سخنان دشمنان جگرخای
وگر توقع بخشایش خدایت هست | ببخش عفو و کرم بر شکستگان بخشای
دیار مشرق و مغرب بگیر و جنگ مجوی | دلا بدست کس و زنگ خاطری بزدای
گرت سایه در آسایشی بخلق رسد | بهشت بردی و در سایهٔ خدا آسایی
نگویمت چو زبان آوران رنگ آمیز | که ابر مشک فشانی و بحر گوهر زای
نکاهد آنچه نوشته است عمر و نفزاید | پس این چه فایده گفتن که تا بحشر بپای
مزید موجب رفعت دنیا و آخرت طلبی | بعفو و عدل و کرم کوش و در صلاح افزای
بروز حشر که حساب بدان و نیکان را | جزا دهند بمکیال نیک و بد بیمای
جریده کنمت عفو باد و نور قبول | سپید نامه و خوشدل بعفو بار خدای
فرو نماند ز آرایش سخن سعدی | ولی بودم خاموش که خیره درای

بطعنه زده باد آنکه با تو بد خواهد
که بار دیگرش از سینه بر نیاید وای

بزن که قوت بازوی سلطنت داری | که دست همت مردانت میدهد یاری
جهان گشای و عدو بند و ملک بخش بمانی | که در حمایت صاحبدلان بسیاری
بگیرت بنیاد سر بر آستانهٔ حق | بگیرد بزور مسند جهانداری

سر ملازمت

بدولت تو چنان ایمنست بسیط زمین   که خلق در شکم مادرند از آزاری

بزیر سایهٔ عدل تو آسمان را نیست   مجال آنکه کند بر کسی ستمکاری

کف عطای تو گر نیست آسمان کرم   چه نعمتست که بر بر و بحر می باری

مدیح شیوهٔ درویش نیست تا گویم   مثال بحر محیطی و ابر آذاری

نکو همست که بفضل از کرام ممتازی   نکو همست که بعدل از ملوک مختاری

وگرچه این همه هستی نصیحت اولیتر   که بنده راه خلاصست و دوستی یاری

بسعی کوش که تا که فراغتت نبود   که سر بخاری اگر روی بستر خاری

خدای یوسف صدیق را عزیز نکرد   بخوبروی ولیکن بخوب گفتاری

شکوه لشکر و جاه و جمال و مالت هست   ولیک کار نیاید بجز نکوکاری

چو روزها بشب آورده براحت و رنج   چه باشد ار بعبادت شبی بروز آری

که پیش اهل دل آب حیات در ظلمات   دعای زنده دلانست در شب تاری

خدای سلطنت بر زمین دنیا داد   زبهر آنکه درو تخم آخرت کاری

بقای مملکت اندر وجود یک فرضست   که دست هیچ قوی بر ضعیف نگماری

بدولت علم دین حق فراشته باد   بصولت علم کفر در نگونساری

هزار سال نگویم بقای عمر تو باد   که این معامله دانم ز عقل نشماری

چنانکه با لقب اتابک نشان بنهد	بجز و بار و نیکو مکن تا نیازاری

همین سعادت و توفیق بر مزید باد
که حق گذاری و ناحق نیازاری

خدایرا چه توان گفت شکر فضل و کرم	بدین نظر که دگرباره کرد در عالم

مدبر دولت سلجوق شاه سلغرشاه	خدایگان معظم اتابک اعظم

ملوک

سر ملوک جهان پادشاه روی زمین	خلیفه پدر و عم باتفاق امم

زمین فارس دگر آسمان دارد	بماه طلعت شهزاده و ستارگان حشم

یکی بحضرت او داغ خادمی بر روی	یکی بخدمت او دست بسته‌اند بر هم

بقید گرمنش روی نیکخواهان راست	بخدمت حرمش نسبت پادشاهان حشم

هنوز کوس بشارت تمام نازده بود	که تهنیت بدیار عرب رسید و عجم

ازان نهادن گردنکشان و سالاران	بر آستان جلالش نهاده جای قدم

سپاس بار خدای که شکر نعمت او	هزار سال کم از حق او بود یکدم

خوش است بر دل آزادگان جراحت دوست	بحکم آنکه همش دوست می‌نهد مرهم

شب فراق بروز وصال حامله بود	الم خوش است باندیشه شفای الم

وگر خلاف نباشد میان آتش و آب	وگر نزاع نباشد میان گرگ و غنم

سال تجارت

ز سایه علم شیر پیکرش نه عجب
که لرزه بر تن شیران فتد چو شیر علم

اگر دو دیده دشمن نمی‌تواند دید
که دوستانش همه شادند گو بمیر از غم

وجود هر که نخواهد دوام دولت او
اسیر باد بزندان ساکنان عدم

شها بخون عدو رنجه [?] مکن
که خود هلاک شود از جلال خون [?]

هر آنکه چون قلمت سر بحکم بر ننهد
دو نیمه باد سرش تا بسینه همچو قلم

چنان بعهد تو مشتاق بود نوبت ملک
که تشنگان بفرات و پیادگان بحرم

بحلق خلق فرو رفت شربت شیرین [?]
زنند بر دل بدخواه ضربت محکم

جهان نماند و آثار معدلت ماند
بخیر کوش و صلاح و بعدل کوش و کرم

که ملک و دولت ضحاک بی‌گنه آزار
نماند تا بقیامت برو بماند رقم

خنک کسی که پس از وی حدیث خیر کنند
که جز حدیث نمی‌ماند از بنی آدم

بدولتت همه افتادگان بلند شدند
چو آفتاب که بر آسمان [?] شبنم

مگر کمینه آحاد بندگان سعدی
که [?] اند همه جنس و حظش اند هم کم [?]

همیشه خرمیت باد و خیر باد که خلق
نبوده اند بایام کس چنین خرم

سری مباد که بر خط بندگی تو نیست
وگر بود بسر نیزه باد چون پرچم [?]

در بهشت گشادند بر زمین ناگاه … خدا بچشم عنایت بخلق کرد نگاه

امید بسته برآمد صباح عیش دمید … بدور دولت سلجوق شاه سلغرشاه

چو ماه روی مسافر که بامداد پگاه … در آید از در امیدوار چشم براه

شمایلی که نیاید بچشم در اوهام … خصایصی که نگنجد بذکر در افواه

خدایگان معظم اتابک اعظم … سر ملوک جهان ناصر عباد الله

شهنشهی که زمین از فروغ طلعت او … منورست چنان کآسمان بطلعت ماه

خجسته روز خرم که باز کند … بروی دولت بختش در فرح ناگاه

که چشم داشت یوسف عزیز مصر شود … کسی که بند بلایی برادران در چاه

شب فراق نمی‌باید از فلک نالید … که روزهای سفیدست در شبان سیاه

زمانه بر سر آنست اگر خطایی کرد … که بعد ازین همه طاعت کند بعذر گناه

خدای عمر درازت دهاد چندانی … که دست جور زمان از زمین کنی کوتاه

بگرد خطهٔ اسلام نقش بر سنگی … که کهربا نتواند ربود بره کاه

امید سعدی از آنست بعد خدمت شست … نصیحتست بسمع قبول شاهنشاه

که گر بطاعت و انصاف و عدل و عفو بکوشند … چو دولتت منت حق بر سرت نهاد کلاه

دوام دولت و آرام مملکت خواهی … بپوش سایر رحمت دامن و مریز نعمت و جاه

تو را [illegible]

تو روشن آینه ز آه دردمندان بترس — که عزیز بس که اثر میکند در آینه آه

بعاقبت نرود نا امید ازین درگاه — هر آنکه بر در بخشایش خدای نشست

معلمان بد آموز را سخن مشنو — که دیر یابی معانی بکام نیکی خواه

دعا ز زنده دلانت رفیق باد و قرین — خدای عالمیانت نصیر باد و پناه

بس بگردید و بگردد روزگار — دل بدنیا در نبندد هوشیار

ایکه دستت میرسد کاری بکن — پیش ازان کز تو نیاید هیچ کار

ایکه در شهنامها آورده اند — رستم و رویین اسفندیار

تا بدانند این خداوندان ملک — کز بسی خلق است دنیا یادگار

این همه رفتند ما زین شوخ چشم — هیچ نگرفتیم از ایشان اعتبار

ایکه وقتی نطفه بودی بی خبر — وقت دیگر طفل بودی شیرخوار

مدتی بالا گرفتی تا بلوغ — سرو بالایی شد این سیمین عذار

همچنین تا مرد نام آور شدی — فارس میدان صید و کارزار

انچه دیدی برقرار خود نماند — وانچه بینی هم نماند برقرار

دیر و زود این شکل و شخص نازنین — خاک خواهد بود و خاکش با غبار

گل نخواهد چید روزی باغبان   ور بچیند خود فرو ریزد ز بار

این همه هیبت چون همی گذرد   تخت و بخت و امر و نهی و گیر و دار

نام نیکو گر بماند ز آدمی   به کزو ماند سرای زرنگار

سال دیگر را که میداند حساب   تا کجا رفت آنکه با ما بود یار

خفتگان بیچاره در خاک لحد   خفته اندر کله سر سوسمار

صورت زیبای ظاهر هیچ نیست   ای برادر سیرت زیبا بیار

هیچ میدانی خرد به یا روان   من بگویم گر بداری استوار

آدمی را عقل باید در بدن   ورنه جان در کالبد دارد حمار

پیش از آن کز دست تو بیرون برد   گردش گیتی زمام روزگار

گنج خواهی در طلب رنجی ببر   خرمنی می بایدت تخمی بکار

چون خداوندت بزرگی داد و حکم   خرده از خوردان مسکین درگذار

چون زبردستت ببخشید آسمان   زیردستان را همیشه نیک دار

عد

عذرخواهان را خطاکاری بپوش   زینهاری را بجان ده زینهار

شکر نعمت را نکوئی کن که حق   دوست دارد بندگان حق گذار

لطف او لطفیست بیرون از حساب   فضل او فضلیست بیرون از شمار

گر بهر موئی زبانی

گر بهر موئی زبانی باشدت شکر یک نعمت نگوئی از هزار

نام نیکان رفتگان ضایع مکن تا بماند نام نیکت پایدار

ملک بانان را نشاید روز و شب گاهی اندر خمر و گاهی در خمار

کام درویشان و مسکینان بده تا همه کارت برآرد کردگار

با غریبان لطف بی اندازه کن تا رود نامت به نیکی در دیار

زور بازو داری و شمشیر تیز گر جهان لشکر بگیرد غم مدار

از درون خستگان اندیشه کن وز دعای مردم پرهیزگار

منجنیق آه مظلومان بصبح سخت گیرد ظالمان را در حصار

با بدان بد باشی و با نیک نیک جای گل گل باش و جای خار خار

دیو با مردم نیامیزد مترس بل بترس از مردمان دیوسار

هر که دد یا مردم بد پرورد دیر زود از جان برآرندش دمار

انکه داری چشم عقل و گوش هوش پند من در گوش کن چون گوشوار

نشکند عهد من الا سنگدل نشنود پند من الا بختیار

پادشاهان را ثنا گویند و مدح من دعای میکنم درویش وار

سعدیا چندانکه میدانی بگوی حق نباید گفتن الا آشکار

هر کرا خوف طمع در بار نیست | از خطا باکش نباشد در تتار
دوست کوبهی اعظم شهریار | باد تا باشد بقای روزگار
خسرو عادل امیر نامور | انکه با تو خسرو عالی تبار

انکیانو
نام پادشاه

شعر سعدی سپاس نعمت است | تا تواند گفت و چون سعدی هزار
یا رب اندر کار ما کن یک نظر | بس از آن گر ما نیاید هیچ کار

بهیچ یار مده خاطر و بهیچ دیار | که بر و بحر فراخست و آدمی بسیار
نه در جهان گل روئی و سبزه ریحانست | درختها همه سبزند و بوستان گلزار
گرت هزار بدیع الجمال پیش آید | ببین و بگذر و خاطر بهیچکس مسپار
مجی مخالط همه کس باش تا بخندی خوشی | نه پای بند یکی باش تا بگریی زار

محی ارد

همیشه بر سگ شهری کلوخ و سنگ آید | از آنکه چون سگ تازی نمیرود بشکار
چو ماکیان بدر خانه تا چه بوی تو | چرا سفر نکنی چون کبوتر طیار
از این درخت چو بلبل بدان درخت نشین | مدام دل چه فرو مانده چو بوتیمار
زمین لگد خورد از گاو و خر بعلت آن | که ساکنست نه مانند آسمان دوار
بخز و اطلس اگر وقتی التفات کنی | بقدر رکنی که نه اطلس کم است در بازار

منزل

مثال اسب لاغر مردم سفری ‖ نه چشم بسته و سرگشته همچون گاو عصار

کسی کند تن آزاده را به بند اسیر ‖ کسی نکند دل آسوده به فکر افکار

چو طاعت آری و خدمت کنی و منت نهی ‖ چرا حسیب کنی نفس خویش را اقتدار

تحکم کسی که نشیند در کنار گیرد دوست ‖ خطا بکه شرط وصالست و ما بیداد کنار

وگر نه بند بلای کسی گرفتار ‖ گناه تست که بر خویشتن کرده دشوار

مراکه میوه شیرین بدست می افتد ‖ چو انشانم تخمی که تلخی آرد بار

چه لازم است یکی شادمان و من غمگین ‖ یکی بخواب و من از انتظار او بیدار

مثال کردن از زر دکان جوهر عشق ‖ همان مثال پیاده است در کمند سوار

مرو به فتنه مبند دل و نیک مرد مخوان ‖ که عاقلان نکنند اعتماد بر بزار

مرا رفیقی باید که بار برگیرد ‖ نه حاجتی که من از وی کشم تحمل بار

اگر بشرط وفا دوستی بجای آورد ‖ وگرنه دوست مدارش تو نیز دست بدار

چو دوست جور کند بر من و جفا گوید ‖ میان دوست چه فرقست و دشمن خونخوار

اگر زمین تو بوسد که خاک پای توام ‖ مباش غره که بازت همی دهد عیار

گرت سلام کند دانه می نهد صیاد ‖ ورت نماز برد کیسه می برد طرار

با عتقاد وفا نقد عمر صرف مکن ‖ که عنقریب تو بیزار [illegible]

براحت نفسی رنج پایدار مجوی — شب شراب نیرزد ببامداد خمار
باول همه کاری تاملی بر گیر — بکن وگرنه پشیمان شوی بآخر کار
میان طاعت و اخلاص و بندگی بستن — چه پیش خلق بخدمت چه پیش بت زنار
زمام عقل بدست هوای نفس مده — که گرد عشق نگردند مردم هشیار
من آزمودم این رنج برده این محنت — ز ریسمان متنفر بود گزیده مار
طریق مصلحت این است بیخلاف ولیک — بگوش اهل موافق بیاید این گفتار
چو دیده دید دل از دست رفت چاره نماند — نه دل ز عشق شکیبد نه دیده از دیدار
پیاله هر و کمند سوار هست ولیک — چو او فتاد بباید دویدنش ناچار
شبی دراز درین فکر تا سحر همه شب — نشسته بودم و با نفس خویش در پیکار
که چند ازین طلب شهوت و هوا و هوس — چو کودکان و زنان رنگ و بوی و نقش و نگار
بسی نماند که روی از حبیب برپیچم — وفای عهد عنانم گرفت دیگر بار
که سخت و سست گرفتی و نیک و بد گفتی — هزار بار ازین رای باطل استغفار
حقوق صحبتم او گرفت دست در دامن — که حسن عهد فراموش کردی ای غدار
نگفتمت که چنین زود تلخ بپیمانی — مکن که از اهل مروت نیاید این کردار
کدام دوست بتابد رخ از محبت دوست — کدام یار نپیچد (بپیچد) سر از ارادت یار

فراق را دل از سنگ

فراق را دل سنگ سخت میباید | کدام صبر که بر میکنی دل از دلدار

هزار مهد بلا در دلش قرار گرفت | روا بود که تحمل کند جفا ز هزار

هوای دل نتوان جست بی تعنت عشق | درخت گل نتوان چید بی تحمل خار

درم چه باشد و دنیا و دین ما بر سر | چو دوست دست دهد هر چه هست هیچ انگار

بدان نکه دشمنت اندر قفا سخن گوید | وقت دهد که دل از دوست بر کنی زنهار

دهان خصم و زبان حسود نتوان بست | رضای دوست بدست آر و دیگران بگذار

بگویمت که تو با زر دوست دلخوش کنی | که خود ز دوست مصور نمیشود بیزار

دگر بگوی که من ترک عشق خواهم گفت | که قاضی از پی اقرار نشنود انکار

ز بحر طبع من امروز در معانی عشق | همه سفینهٔ دُر میرود بدریا بار

هر آدمی که نظر با یکی ندارد دل | بصورتش منگر که صورتیست بر دیوار

که گفت بهتر از این میوه میکند پرهیز | دروغ گفت که دستش نمیرسد بثمار

فراخ حوصله تنگ دست نشمارد | که سیم و زر کند اندر هوای دوست نثار

ترا که مالک دینار نیستی سعدی | طریق نیست بجز زهد مالک دینار

وزین حدیث گذشتم و یک غزل باقیست | تو خوش حدیث کنی سعدیا بیا و بیار

ایضاً

کجا همی رود آن شاهد شکر گفتار | چرا همی نکند بر دو چشم من رفتار

به آفتاب نماند مگر بیک معنی / که در تأمل او خیره میشود ابصار

نظر در آینه روی عالم افروزش / چنان صقیل که از آینه میبرد زنگار

برات خوبی و منشور لطف و زیبائی / توان نبشته بر گل رویش بخط سبز غبار

همینکه شود محلول در عرق ماند / که بر حریر نویسد کسی بخط غبار

لبش ندانم و خد تنش چگونه وصف کنم / که این چو دانه نار است و آن چو شعله نار

چو در محاورت آید دهان شیرینش / کی شدند تماشا بتان شیرین کار

نسیم صبح بر اندام نازکش بگذشت / چو باز گشت به بستان بریخت برگ بهار

متابع توام ای دوست گر نداری ننگ / مطاوع توام ای یار گر نداری عار

تو در کمند من آئی کدام دولت و بخت / من از تو روی بپیچم کدام صبر و قرار

حدیث عشق تو با غیر تو نیارم گفت / که غیرتم نگذارد که بشنود اغیار

همیشه در دل من هر کس آمدی و شدی / تو بر گذشتی و نگذشت بعد از آن دیار

تو از سر من و از جان من عزیزتری / بخیلم ار نکنم جان فدا و سر ایثار

حلال نیست محبت مگر کسانی را / که دوستی بقیامت برند سعدی وار

حکایت اینهمه گفتیم و همچنان باقیست / هنوز باز نکردیم دوری از طومار

اگر در سخن اینجا که هست در بندم / هنوز نظم نداند نظام و شوشعار

[illegible]
[illegible]

سخن باوج ثریا رسد اگر برسد / بشمع صاحب دیوان و شمع جمع کبار

جهان دانش و ابر سخا و بحر کرم / سپهر حشمت و دریای فضل و کوه وقار

امین مشرق و مغرب که ملک و دین دارد / برای روشن او اعتماد و استظهار

مجد الکفاة صدور زمانه شمس الدین / عماد ملت اسلام و قبلهٔ زوار

محمد ابن محمد که رای روشن اوست / معین و مظهر دین محمد مختار

اکابر همه عالم نهاده گردن طوع / بر آستان جلالش چو بندگان صغار

نه هر کسی این شرف و قدر منزلت دارد / که قصد پایهٔ معالیش کنند از اقطار

چو کعبه در همه آفاق نقطه باید / که اهل فضل طوافش کنند چون پرگار

قلم بیمن یمینش چه کرم او عجب است / که خط بروم بر اهر دمی زنهد دیار

بر آید از ظلمات دوات هر ساعت / چنانکه خضر و آب حیات از منقار

پناه ملت حق تا چنین بزرگانند / هنوز هست رسول خدا را انصار

عدوی دولت او را همیشه کوفت رسد / اگر سرش همه بیند نشیب چون مسمار

خدایگان اهل زمانه را یا رب / بکام دولت دنیا و دین تمتع دار

کریم پرور خداوند منعم محسن / بپایم بنده نعمت شناسی شکرگزار

اگر چه زاهل سخن گفته‌ام درین معنی / نه مرد اسب دوانیده‌ام درین مضمار

مرا هزار زبان فصیح بایستی — که شکر نعمت او کردمی ز هزار

چو بندگان نتوانم همی بجا آورد — بعجز میکنم از حق بندگیت اقرار

اگر بجلوه طاوس شوخ چشم گستردم — بچشم نقص نبینندم اهل استبصار

که من بجلوه گری پای زشت می پوشم — نه پر و بال نگارین همی کنم اظهار

هنر نمودن اگر هست نیز لایق نیست — که خود عبیر بگوید چه حاجت عطار

همیشه تا که کند آسمان تقلب دور — همیشه تا که زمین را بود قرار مدار

ثبات عمر تو بادا دوام عافیت — نگاهدار رشته از نایبات لیل و نهار

تو حاکم همه آفاق و آنکه حاکم تست

ز بخت و تخت و جوانی و عمر برخوردار

خوشا سپیده دمی باشد آنکه بینم باز — رسیده الله اکبر و شیراز

بدیده بار دگر آن بهشت روی زمین — که بار داد بهستی آز و نه جور قحط و نیاز

نه لافی ظلمات با بلای اقلیم — که تختگاه سلیمان بدست حضرت راز

هزار پیر و ولی بیشتر بود در وی — که کعبه بر سر ایشان همیکند پرواز

بحق کعبه و آنکس که کرد کعبه بنا — که باد مردم شیراز در تجمل و ناز

به سینه بیت الله بحق پاک حسینی — بحق احمد و موسی که کارها تو بساز

[illegible]

به ذکر و فکر و عبادت به روح شیخ کبیر   بحق پنج نماز و بحق روزه و نیاز

که گوشه‌گیرم و این شهر نیک بنوازد   ز دست ظالم بد دین و کافر غماز

هر آنکسی که کند قصد قبة الاسلام   بریده باد سرش بر مثال نقره گداز

که سعدی از حق شیراز روز و شب می‌گفت   که شهرها همه بازند و شهر ما شهباز

شبی چنین و در لطف آسمان برحمت باز   ز خواستن نفسی ای پسر بحق پرداز

مگر ز مدت عمر آنچه رفت دریابی   که آنچه رفت بغفلت دگر نیاید باز

چنان مکن که به بیچارگی فرو مانی   کنون که چاره بدست است چاره همی ساز

ز عمرت آنچه بماند به آنچه رفت ضایع شد   گرت دریغ نیاید بقیت اندر باز

چه روزها به شب آورده در هوا و هوس   شبی بروز آر جز بذکر و فکر و نماز

بگوی شب بعبادت چگونه روز کنم   که دوست روز نماید شب وصال دراز

کریم عز و جل عیب دانی و مطلع است   گرش بلند بخوانی و گر بخفیه و راز

برآر دست تضرع بیار اشک ندم   ز بی‌نیاز بخواه آنچه بایدت به نیاز

سر امید فرود آر روی عجز بمال   بر آستان خداوندگار بنده‌نواز

الهی به نیک مردانی یا رب که درت قبول تواند   به بند سر همه عالم خصوص بر شیراز

صاحبا عمر عزیز است غنیمت دانش | گوی خیری که توانی ببر از میدانش

هیبت دوران خلافت ملک با چه قدر | حاصل آنست که دایم نبود دورانش

آن خدایست تعالی ملک الملک وجود | که تغیر نکند ملکت جاویدانش

الملک

جای گریه است بر این عمر که چون خنده گل | پنج روز است بقای دهن خندانش

دهنی شیر بکودک بدهد مادر دهر | که همان لحظه بخون اندر نبرد دندانش

مصلحت امروز کند داروی درد دل ریش | که پس از مرگ میسر نشود درمانش

هر که دانه نفشاند بزمستان در خاک | ناامیدی بود از دخل بتابستانش

گر عمارت کنی از بهر نشستن شاید | ورنه از بهر گذشتن مکن آبادانش

دست در دامن مردان زن و اندیشه مکن | هر که با نوح نشیند چه غم از طوفانش

معرفت داری و سرمایه بازرگانی | چه به از دولت باقی بده و بستانش

دولت یار گر از روی حقیقت سری | دولت آنست که محمود بود پایانش

خوی سعدیست نصیحت چه کند گر نکند | مشک دارد نتواند که کند پنهانش

گناه کردن پنهان از عبادت فاش به | اگر خدای پرستی هواپرست مباش

بچشم عجب و تکبر نگه بخلق مکن | که دوستان خدا ممکن اند در اوباش

ای زهی ذی الکرم

بدین زمین که تو بینی ملوک طبعانند / که ملک روی زمین پیش همتشان نیرزد لاشی

بچشم کوته اغیار در نمی‌گنجند / مثال چشمهٔ خورشید و دیدهٔ خفاشی

کرم کنند و نه بنهند بر کسی منت / قفا خورند و نجویند با کسی پرخاشی

ز دیگران بگمان چو دود دیگ پزند / نه دست کفچه کنند از برای کاسه تراشی

دل از محبت دنیا و آخرت خالی / که ذکر دوست توان کرد یا حساب معاشی

به نیکمردی در حضرت خدای قبول / میان خلق به رندی و لاابالی فاشی

قدم زنند به ارکان دین و دم نزنند / که از میانه تهی بانگ میکند خشخاشی

کمال بخت خردمند نیکبخت آنست / که سر گران نکند بر قلندر و قلاشی

مقام صالح و طالح هنوز پیدا نیست / که نه بحسن معاشرت و نه بحسن معاشی

دگر ز مغز حقیقت ز پوست خورسندی / تو نیز جامهٔ ازرق بپوش و سر بتراشی

مراد اهل حقیقت ز پوست ظاهر نیست / کمر بخدمت سلطان ببند و صوفی باشی

وز آنچه فیض خداوند بر تو می‌پاشد / تو نیز در قدم بندگان حق می پاشی

چو دور دور تو باشد مراد خلق بده / چو دست دست تو باشد درون کس مخراشی

نه صورتیست مزخرف عبارت سعدی / چنانکه بر در گرمابه میکند نقاشی

بکه بدیع است مرصع بدر و مروارید / فرو گذاشته بر روی شاهد حیاشی

شکر فضل خدای عز و جل   که امیر بزرگوار اجل

شرف خاندان دولت و ملک   خانه تخریب کرد و خسرو بدل

دیوشی از ره معرفت می برد   ملکش بانگ زد که لا تعقل

نیک بختان براحت ماضی   نفروشند عیش مستقبل

حاصل لهو و لعب دنیا چیست   نام زشت خار جنگ و جدل

جای دیگر نعیم یار خدا رب   معدن سلسبیل و جوی عسل

زخشم بر خویشتن زنند نادان   حیف بر خویشتن کند مقبل

نه تو باز آمدی که باز آورد   حسن توفیقت از خطار زدل

غرقه ور تا یکی بگیرد دست   نتواند بر آمدن ز وحل

تا بگوئی انا الذی اسعی   ای برادر هو الذی اقبل

بندگان سرکشند و باز آیند   دست اقبال و سیف دین و دول

همه شمع اند پیش ای خورشید   همه پروانه که ای مشعل

لاجرم چون ستاره راست بود   نتواند که کج رود جدول

فکر من چیست پیش همت او   نخل کوته بود بپای جبل

زحل و مشتری جهان بگسرند   پایه قدرت ای بزرگ محل

کم علی آرزیلی

که پای از سر بام فلک گذشته ما را — تا بامت بمشتری و زحل

سعدیا قصه ختم کن بدعا — آن خیر الکلام قل و دل

دوستانت چو بوستان بادا — دشمنانت ز هیچ مستاصل

همه کامی و دولتی داری — چه دعا گویم ای امیر اجل

دشمنت خود مباد وگر باشد

دیده بر دوخته تیر اجل

توانگری نه بمال است پیش اهل کمال — که مال تا لب گور است و بعد ازان اعمال

من آنچه شرط بلاغ است با تو میگویم — تو خواه از سخنم پند گیر خواه ملال

محل قابل و آنگه نصیحت قابل — چو گوش هوش نباشد چه حسن مقال

بچشم و گوش و دهان آدمی نباشد شخص — که هست صورت دیوار را همین تمثال

نصیحت همه عالم چو باد در قفس است — بگوش مردم نادان و آب در غربال

دلا کی حکیم برین معنی هلاک میشند — که اعتماد نکردند بر جهان عقال

جهان بلطف همی پرورد که مروارید — وگر تغیّر جهان خورد میکند که سفال

مکن بچشم ارادت نگاه در دنیا — که پشت مار بنقش است و زهر او قتال

برفت عمر و نرفتیم شرط راه ادب — براستی که ببازی برفت چندین سال

کنون که رغبت خیر است و قدر طاعت نیست | دریغ عهد جوانی که صرف شد بمحال
زمان توبه و عذر است و وقت بیداری | که پنج روز دگر میرود باستعجال
وصال حضرت جانان آفرین مبارک باد | که دیر روز ده فراق رفت و در پی روز وصال
نه آفتاب وجود ضعیف ان زرد | که آفتاب فلک را ضرورتست زوال
کنون هوای نفس میزند کبوتر نفس | که دست جور زمانش نه بر کند پر و بال
چنان شوم که بانگشت می نمایندم | نماز شام که بر بام میروم چو هلال
نه بر بیار کنه کام بر نمیگیرم | که زیر بار بماندست یکدو حال
چنان گذشت که دیگر امید خیر نماند | مگر بفضل خداوند منعم متعال
بزرگوار خدایا تحی مسر درند | نه زور بازوی تقوی و التجوت رجال
میان زردان طالقیت نفس شکستند | که عارفان جمیلند و عاشقان جمال
نقید سوی که یا بخفه والاعلان | بسیجون که بالغدو و الاصال
مراد نفس نداند ازین سرای غرور | که صبرها نکنی گر فتند تا بوقت مجال
قضا خورند و ملامت کشند و خوش باشند | شب فراق بامید بامداد وصال
بسی بسینه این دوستان عطا التفضل | که دست گیری در رحمت کنی علی الاجمال
بسی نمیروم و جاده نمیدانم | مگر بصحبت مردان مستقیم احوال

مرالصحبت بکتان

مرا بصحبت پیران نه امید بسیارست | که مایه‌داران رحمت کنند بر بطال

بود که صدرنشینان بارگاه قبول | نظر کنند به بیچارگان صف نعال

توقعست که با انعام دایم معروف | ز بهر آنکه نه امروز مکنند افضال .

همیشه در کرمش بوده‌ایم و در نعمش | ز رکشان مربی کجا روند اطفال

سوال نیست مگر بر خزاین کرمش | سوال نیز چه حاجت که عالمست بحال

من آن ظلوم و جهولم که اولم گفتی | کریم عادل و عالم چه خواهد از جهال

ختام عمر خدا را بفضل و رحمت خویش | بخیر کن که همینست غایت الامال

ثنا ز حضرت عزت نمیتوانم گفت | که ره نمیبرد آنجا قیاس و وهم خیال

بر آستان عبادت وقوف سعدی کن | که وهم منقطعست از سرادقات جلال

.

هر آدمی که نظر با یکی ندارد دل | بصورتی ندهد صورتست لا یعقل

اگر همین خور و خوابست حاصل عمرت | بهیچ کار نیاید حیات بی حاصل

زراکه من تنهانی درو گرفتارم | هزار حیف بر آنکس که بگذرد غافل

نظر برفت و دل اندر کمند شوق بماند | خطا کنند سفیهان و عقده بر عاقل

ندانم از چه کلفت آن نگار رعنائی | که خط کشید بر اوصاف نیکوان چگل

بدین کمال نباشند حسن در کشمیر | چنین بلیغ نخوانند سحر در بابل

بخال مشکین بر خد احمرش گویی | نهاده‌اند بر آتش بنام من فلفل

سر عزیز که سرمایهٔ وجود من است | فدای پایش اگر قاطعست اگر قاتل

ز هر چه هست گزیر است و ناگزیر از دوست | ز لاست بگسل و از هر چه در جهان بگسل

دوای درد مرا ای طبیب نگشته | مگر تو نیز فرومانده‌ای درین مشکل

هزار کشتی بازرگان درین دریا | فرو رود که نبینند تخته بر ساحل

جهانیان همه اسباب خویش مشغول‌اند | مرا بروی تو شغلیست از جهان شاغل

که من بحسن تو ماهی ندیده‌ام طالع | که بقد تو سروی ندیده‌ام مایل

بدوستی که ندارم ز کید دشمن باک | وگر به تیغ بود در میان ما فاصل

برو و خار مغیلان بحال خود بگذار | که دل نمیرود ای ساربان ازین منزل

شتر بجهد و جفا بر نمیتواند خاست | که بار عشق تحمل نمیکند محمل

بخون سعدی اگر تشنه‌ای حلالت باد | که در شریعت ما حکم نیست بر قاتل

تو گوش هوش نکردی که گاه می‌گفتم | ز روزگار مخالف شکایتی با دل

که ای حریف ز سر گذشت و پای خلاصی | با استعانت دستی توان کشید از گل

چه گفت گفت نوشته ازلیاتست | چه گفته‌اند که از مقبلان نبوی مقبل

تو آن نه کم

توان نه که سپهر درسرت فرود آید	نه جای همت عالیت پایه نازل

پناه میبرم از جهت عالیت بخدای	که عالمست و بمقدار خویشتن جاهل

نظر بعالم صورت مکن که طایفه	بچشم خلق عزیزاند و در خدای خجل

بیا درخت نشانند و دانه افشانند	بشرط آنکه نه بینند مزرعی قابل

بهیچ خلق نباید که قصه پردازی	مگر بصاحب دیوان عالم و عادل

نه زان سبب که محابا و منصبی دارد	بدین قدر نتوان گفت مرد را فاضل

ازان سبب که دل و دست واهی باشد	چو ابر در همه عالم برحمتش شامل

ز بس که اهل هنر را بزرگ کرد و نواخت	بسی نماند که هر ناقصی شود کامل

مثال قطره باران ابر آذاری	که گرد هر صدفی را بلولوی حامل

سپهر منصب و تمکین علا و دولت و دین	سحاب رافت و باران رحمت و وابل

که در فضایل او جای حیرتست وقوف	که هر کدام یکی را بیان کند قایل

خبر بنقل شنیدیم و مخبرش دیدیم	ورای آنکه ازو نقل میکند ناقل

کف کریم و عطای عمیم او نه عجب	که ذکر حاتم و امثال او کند باطل

بدستگیری افتادگان و محتاجان	چنانکه دوست بدیدار دوست مستعجل

چو رعب پایه عالیش سایه اندازد	برفق باز شود بس دهانت و اجل

امید هست که در عهد جود و انعامش ‌‌ ‌ چنان شود که منادی کنند بر سایل

کدام ساحل ازین موهبت شود محروم ‌ ‌ ‌ که همچو بحر محیطست بر جهان ساحل

هزار سعدی اگر دایمش ثنا گوید ‌ ‌ ‌ هزار چندان مستوجبست و مستاهل

بدور عدل تو ای نیک نام نیک انجام ‌ ‌ ‌ خدای ریخت بر آفاق نعمتی طایل

همین طریق نگهدار تقصیر مکن امروز ‌ ‌ ‌ بموی رحمت فردا عمل کند عامل

کسی که تخم نکارد چه دخل بردارد ‌ ‌ ‌ بپاش دانهٔ عاجل که برخوری آجل

تو نیکبخت شوی در جهان وگرنه بسست ‌ ‌ ‌ خدای عز و جل رزق خلق را کافل

ثنا و طال بقا هیچ فایده نکند ‌ ‌ ‌ که در مواجهه گویند راکب و راجل

ثنای جمیل آن بود که در خلوت ‌ ‌ ‌ دعای خیر کنندت چنانکه در محفل

همیشه دولت و بخت رفیق باد و قرین ‌ ‌ ‌ مراد و مطلب دنیا و آخرت حاصل

این منتی بر اهل زمین بود و آسمان ‌ ‌ ‌ وین رحمت خدای جهان بود بر جهان

تا گردنان روی زمین جمله شدند ‌ ‌ ‌ گردن نهاده بر خط فرمان ایلخان

اقطار بر و بحر بتابند عدل او ‌ ‌ ‌ آمد ز تیغ حادثه در بارهٔ امان

بوی چمن برآمد و برف سیل گذشت ‌ ‌ ‌ گل با شکفتن آمد و بلبل به بوستان

آن دور شد [illegible]

آن دور شد که ناخن درنده تیز بود / آن روزگار رفت که گرگی کند شبان

بر بقعه‌ای که چشم ارادت کند خدای / فرمان‌دهی گذارد بر خلق مهربان

شاهی که عرض لشکر منصور اگر دهد / از قیروان سپاه کشد تا بقیروان

گر تاختن بملک کر سیاره آورد / از بام بوفتند ز بالا دو فرقدان

سلطان روم در کس بمنت دهد خراج / حسان هند و سند بگردن کشد قلان

ملکی بدین سیاقت و حکمی بدین نسق / نو گفته‌اند در همه شهنامه و داستان

ای پادشاه مشرق و مغرب باتفاق / بل کمترین بنده تو پادشه نشان

خلق را بروزگار تو بر خلق منت است / کاندر حساب و عقد نیاید شماران

بر رای دشمنان تو تیری چو اوفتاد / کز هیبت تو پشت بدارند چون کمان

هر کو به بندگیت کمر بست و تاج یافت / تنها و مدعی بسر و بر سر نهاد و جان

با شیر پنجه کردن روبه نه رای بود / باطل خیال بست و خلاف آمدش گمان

سر بر سنان نیزه نکردش روزگار / گر سر به بندگیت نهادی بر آستان

گنجشک را که دانه روزی تمام شد / از پیش باز باز نیاید به آشیان

گردون سنان قهر بباطل نمیزند / الا کسی که خود زند سینه بر سنان

افتاد نانهاده بگوشش نمیدهند / بر بام آسمان نتوان شد بنردبان

بخت بلند باید و پس کتف زورمند | بی شرطه خاک بر سر ملاح و بادبان

ای پادشاه روی زمین دور دور تست | اندیشه کن که نقلب دوران آسمان

سرپنجه‌ای نه آن که دولت باقیت بر دهد | کاین باغ عمر گاه بهار است گه خزان

هر نوبتی نظر بیکی میکند سپهر | هر مدتی زمین بیکی میدهد زمان

جسم کام جاودان منصور نمیشود | تو دم تیغ کز زنده کند نام جاودان

نادان که بخل میکند و گنج مینهد | مزدور دشمن است نه سیرکار خانمان

یارب تو هر چه رای صوابست و فعل خیر | اندر دل وی افکن و بر دست وی بران

آهوی جلی شیره خلقی ترنگ میدهد | کز پارسی می برند تا پارسی از مغان

بیهوده در بسیط زمین این سخن نرفت | مردم نمیبرند که خود می رود دوان

سعدی دلاوری و زبان آوری مکن | تا جور دشمنت نزند بر کمان خورده دان

گر در عیار نقد ترا بر محک زنند | بسیار زر که مس بدر آید از امتحان

لیکن بحکم آنکه خداوند معرفت | دربند گر بوی خوشی نتوان در تنگنای

دگر چند نقش سرپنجی بر عیکنیم | فکر از دلم چو لاله بر بر میکند زبان

چون غنچه عافیت بهم از یکدگر شکفت | تا چون شکوفه سر زند برخیم کنی دهان

یارب دعای پیر و جوان در حق تو باد | تا آن زمان که هر دو شوی یاد دولت جوان

[illegible]

گوشت ملوک لازم درگاه دولتت — چون پای در رکاب کنی بخت همعنان

در اهتمام صاحب صاحبقران که هست — قدر جهان روی زمین پیش او نهان

گر مقتضی بجود نبودی یک قسمتی — یا بحر کف او چه بحر و اسم کان

نظم مدیح او نه باندازهٔ منست — لیکن رواست نظم لآلی پریشان

ای آفتاب ملک بسی سالها بتاب — وی سایهٔ خدای بسی سالها بمان

خالی مباد گلشن خضرای مجلست — زآواز بلبلان غزل گوی و مدح خوان

تا بر درت بر سم بشارت همی زنند — دشمن بچوب نایبه حال میکند فغان

ای محافل را بدیدار تو زین — طاعتت بر هر هوشمندان فرض عین

آسمان در زیر پای همتت — بر زمین مالیده فرق فرقدین

از مقامت تا ثریا همچنان — کز ثری تا ثریا فرقست و بین

ای نهاده پای رفعت بر فلک — ای ربوده گوی عقل از ثقلین

کاش کاین مقبله بودی در حیات — تا بیالیدی خطت بر مقلتین

در تو نتوان گفت جز اوصاف نیک — گر کسی گوید جز این میل است و مین

ای کمال نیک مردی بر تو ختم — نیکنامی شیشه در خافقین

عادل و عالم امین شرق و غرب   سرور آفاق شمس الدین حسین

زر بپاش طلعتش چون آفتاب   میدرخشد نور رب الخافقین

ماه و پروین زانکه در قصید او   همچنان گشته لطیف ماهی در لطین

انکه بیرون از ثنا و مدح او   اهلیچ برنخندانی سخن عیبست و شین

عقل را هر سیدم اندر عقل او   هیچ دشمن کام باید گفت این

پنجهٔ شیران نیاید کرد نیز   کز هزاران ملک داند بو الحسین

شکر خدای منت ازوی بر امنیت   چون نگویم شکر او و آن کردین

تا نه پیوند اریا که مشغولم ز ذکر   تا ز خدمت غافلم یک طرفة العین

تا بگردون بر درخشند اختران   تا بگیتی بر نتابد نیّرین

جاودان دربارگاهت عیش باد   تا بگردون میرسد آواز قین

ابر رحمت بر تو باران سال و ماه   روح را رحمت بر روان والدین

بخت را با دوستانت اتفاق   حرب را با دشمنان حرب حنین

نامت اندر شرق و مغرب روان   چشم بد دور از تو بعد المشرقین

تبارک الله ازان نقشبند ماه معانی   که نقش روی تو بسته است و چشم و زلف و جبین

چنانکه در نظری

چنانکه در نظری در صفت نمی آئی — منت چه وصف نمایم تو خود در آینه بین

نه زر فروغ تو بر آسمان نمی تابد — چه جای ماه که خورشید را به پایه ببین

خدای تا گل آدم سرشت و نقش نگاشت — سلاله چو تو دیگر نیافرید از طین

نه در سلیله آدم که در بهشت خدای — بدین کمال نباشد جمال حور العین

چنین درخت نروید به بوستان ارم — چنین صنم نبود در نگارخانه چین — حصین

ز بسکه دیده مشتاق در تو حیرانست — ترنج و دست بیکبار می برد سکین

مگر درخت بهشتی بود که بار آرد — بنفشه و گل و بادام و لاله و نسرین

طریق اهل نظر خاموشی و حیرانست — که در نهایت وصفت نمیرسد تحسین

حکایت لبت اندر دهان نمیگنجد — لب و دهن نتوان گفت درج و در ثمین

گزین مفرد کر باره در جهان آید — چنانکه دعوی معجز کند بسحر مبین

بآب زر نتوان کشید چون تو الف — بسیم زر نتوان دید تا ثغر تو سین

بیا بیا که بجان آمدم ز تلخی هجر — بگوی از آن لب شیرین حکایتی شیرین

ترنجبین وصالم بده که شربت صبر — نمیکند خفقان فواد را تسکین

دریغ اگر قدری میل از آن طرف بکنی — کز آن طرف همه شوقست و اضطراب حزین

نه راستیست که با ما فسرده می آید — مرا سری که حرامست بی تو بر بالین

میان خطا من و دشمنانت فرق نیست — منت بحمد الهی میسرم و حسود از کین

اگر تو بر دل مسکین من ببخشایی — چه لاد مست جور و جفا برم چندین

بصید رصاحب دیوان ابلحن نالم — که در رباست وجود منت بر مسکین

جمال مشرق و مغرب صلاح ملک خدای — چو اهل مصر باحسان یوسف دو هین

که اهل مشرق و مغرب شکر نعمت او — شنیده مملکت پادشاه روی زمین

بسی نماند که در عهد رای و رافت او — بیک مقام نشیند صعوه و شاهین

ز گوسفند بدو ز در رعایت نظر شی — دهان گرگ بدرد و دهان شیر عرین — بیر

معین خیر و مطیع خدای و ناصح خلق — برای روشن و فکر بلیغ و رای رزین

زهی بسایه لطف تو خلق را آرام — چهی بقوت رای تو خلق را آرمین

که اقتضای زمان دور باز سر گیرد — نبات دهر نزاید نو بین

توان یگانه و صدری که بر دو ساله حکم — به از تو تکیه نکرد و هست هیچ صدر نشین

فروغ رای تو مصباح راه های مخوف — عنان عزم تو مفتاح قلعه های حصین

خدای مشرق و مغرب باه بیلحان داد است — تو بر خزاین روی زمین حفیظ و امین — بآبلحان

چو قرص چشمه خورشید باد لد لگاه — که در ممرح آن منتظم شود پروین

خدایگان صدور زمان و کهف امان — پناه ملت و اسلام و شمس دولت و دین

نفاهموافی ذا بن

قضا موافق رایت بود که نتوان گفت | خلاف رای تو رفتن بجز ضلال مبین

مخالفان ترا دست و پای و حکم مراد | بریده باد که بینند دست و پای به یقین

تمام ذکر تو ناکرده ختم خواهم کرد | که خوض کردم و دستم نمیرسد به ثمین
افتند

لکی مدحک سبعین حجة ذاتا | لما اقتدرت علی واحد من السبعین

کمال فضل ترا من بدر نمی ترسم | مگر کند اسب سخن بزین آزین

ورای قدر منست التفات صدر جهان | که ذکر بنده مخلص کند علی التعیین

برای مجلس انست بکا فرستادم | که بوی و رنگ نگرداند شنبهور و نسرین

تو روی دلبر و دلبند طبع من بنگر | که بکر بود و ندادم بشوهر عنین

ز بنده و انگیم از ننگ وصلتش و رکور | که بخت دختر خورشیدش نمیسد بهر کابین

ستایش سخن خویشتن مکن سعدیا | که زشت خوی نگردد بجامه رنگین

اگر نه بنده نوازی از ان طرف بودی | که زهره داشت که دیبا برد بقسطنطین

که برد بعراق این بضاعت مزجات | چنانکه زیره بکرمان برند و کاسه بچین

ترا شمامه و ریحان بس است که یاد آرد | که خلق از الطاف آرند لاله و نسرین

چه لایق ملک است با مراد نگاه | که در مقابله بلبلان کند طنین

که لشکر کرده بود شورش در آن مجلس | که پرده باشد نام ثریا علی العلیین

بشکر بخت بلند ایستاده‌ام که مرا
بعمر خویش نکردست هرگز این تمکین

میان عرصه شیراز تا بجنبد مرا
پیاده باشم و دیگر پیادگان فرزین

چو بیدقی که شناور شود به پنجه سال
به پنج روز ببالاش بر رود بفرزین

ز روزگار برنجم چنانکه نتوان گفت
بخاکپای خداوند روزگار یمین

بنا بیک حرکت از زمانه خورسندم
که روز روز مهتر شود دلشدی و لیکن

دوای خسته و بخت شکسته کس نکند
مگر کسی که یقینش بود بروز یقین

یقین قلبی انی اتاک سنک غنی
ولا یزال یقینی عن الهوان یقین

ماتشهالله
سخن بلند کنم تا بآسمان گویند
دعای دولت او را فرشتگان آمین

همیشه خاتم اقبال در نگین تو باد
بعون ایزد و در چشم دشمنانت نگین

نت فی

برغم دشمن و اعجاب دوستان بادا
همیشه حشمت و رفعت معین تو و معین

بخرمی بنشسته جوان و دولت صد سال
تو گوش کرده بآواز مطربان حزین

مباد دشمنت اندر جهان و گر باشد
بزندگانی در سجن و مرده در سجین

دوام عیش تو بادا پس از هلاک عدو
دفین
چنانکه جنس تو درقص میزنند و خصم

ز دوستان تو آواز رود و بانگ سرود
بر آسمان شده و از دشمنان نفیر و انین

هزار سال خدایا بقای عمر تو باد
شهور آن همه اردی بهشت و فروردین

[illegible]

تمام گشت و مزین شد این خجسته مکان
بفضل و منت پروردگار عالمیان

همیشه صاحب این منزل مبارک رای
تنش درست و دلش شاد باد و بخت جوان

دو چیز حاصل عمرست نام نیک و ثواب
وزین دو درگذری کل من علیها فان

ز خسروان مقدم چنانکه می‌شنوم
وفای عهد نکرد دست با من این دوران

همو نشیند ملوک اندرین سپنج سرای
خدای عز و جل راست ملک بی پایان

زمین دنیا بستان و زرع آخرتست
چو دست میدهدت تخم طاعتی بفشان

حیات مانده غنیمت شمار تا عمر
میان اهل مروت که یاد باد فلان

بپاش تخم عبادت عزیز من زان پیش
که در زمین وجودت نماند آب روان

سرای آخرت آباد کن بحسن عمل
که اعتماد بقا را نشاید این بنیان

پس اعتماد مکن بر دوام دولت و عمر
که دولت دگرست در پی جاویدان

شکر ز تنگ دهانم در دهان مژده دهان
اگر تو باز برآری حدیث من بدهان

بعید نیست اگر تو بعید بازآیی
بعید وصل تو من جان کنم قربان

توان شد که چو غایب شوی ز دل بروی
تفاوتی نکند قرب دل بعید مکان

فراق یک نفسم همچو دست میندهد
اسم احتمال جفا به که صبر بر هجران

محب صادق اگر صاحبش بتیغ زند
محبتش نگذارد که بر کند بگمان

بدوستی که وفا گر کنی و گر نکنی — من از تو بر نکنم مهر و نگسلم پیمان

وصال دوست بجان گر میسر او فتد — بخر که دیر بدست او فتد چنین ارزان

کدام روز دگر جان بکار باز آید — که جان فشان نکنی روز وصل بر جانان

شکایت از دل سنگین یار نتوان کرد — که خویشتن زده ایم آبگینه بر سندان

ز دست دوست بنالیدن آمدی سعدی — تو قدر دوست ندانی که دوست داری جان

کران مدیح صفت خویش نماند هد — بیار ساقی و ما را ز خویشتن برهان

زمان باد بهارست داد عیش بده — که دور عمر چنان میرود که برق یمان

چگونه پیر جوانی و جاهلی نکند — درین فضا که گردد جهان پیر جوان

نظاره چون او بهشت خوش باشد — که بر درخت زند باد نوبهار افشان

مهندسان طبیعت ز حجله خانه غیب — هزار حجله بر آرند مختلف الوان

نگارگاه قضا بر درخت بوین هشند — قبای سبز که نارنج که بود خزان

بکلبه چین از رنگ و بوی باد کند — هزار طبله عطار و رخت بازرگان

نبار میوه مولود ناز پرورد است — که تا بلوغ دهن بر نگیرد از پستان

نه آفتاب مضرت کند نه سایه گزند — که هر چهار بهم متفق شدند ارکان

آن منقل آتش گذشت و خانه گرم — زمانه برگ است و صفه الوان

بساط عیشی

بساط عیش بیفکند ابر و برگ عیش بساط ‌‌‌ — برو ز سایهٔ زر برکشاد زرافشان

تو کرقص نیایی شکفته جان و دل ‌‌‌ — ازین هوا که درخت آمده است در جولان

زبان کشاده بلبلان و عاشق مست ‌‌‌ — شکوفه جامه دریده است و سرو سرگردان

خجل شوند کنون دختران مصر چمن ‌‌‌ — که گل ز خار برآید چو یوسف از زندان

تو خود مطالعه باغ و بوستان نکنی ‌‌‌ — که بوستان بهاری و باغ لالستان

کدام گل بود اندر چمن بزیبایت ‌‌‌ — کدام سرو ببالای قامت دلستان

چگونه ام آن خط سبز و دهان شیرینت ‌‌‌ — بجز خضر نتوان گفت و چشمهٔ حیوان

بچند روز دگر آفتاب گرم شود ‌‌‌ — محل عیش بود سایبان و سایه بان

تو آفتاب ز دستی بهیچ سایه مشو ‌‌‌ — مگر بسایهٔ دستور پادشاه جهان

سحاب رحمت و باران فضل کان کرم ‌‌‌ — سپهر حشمت و کوه وقار و کهف امان

بزرگ روی زمین پادشاه صدر نشین ‌‌‌ — علاء دولت و دین پادشاه و صدر نشان

که گردنان اکابر بتخت فرمانش ‌‌‌ — نهند بر سر و بسی سر نهند بر فرمان

اگر حسود سر از حضرت تو برتابد ‌‌‌ — که حرمت لب او از مسند بیزدان

نیافته است چنین آفتاب در آفاق ‌‌‌ — نگسترده چنین سایه در بسیط جهان

بلند پایهٔ قدرش چه جای وهم و قیاس ‌‌‌ — فراخ پایهٔ فضلش چه جای خطر و بیان

بگرد همتش ادراک آدمی نرسد / که فهم بر نتواند گذشتن از کیوان

بر محاسن اخلاق چون رطب بار / در فنون فضایل چو دانه در رمان

چو بر صحیفهٔ املا روان کند قلمش / زبان طعنه نهد در فصاحت سحبان

چنان رسند و رمند اهل بدعت از نظرش / که از مسیحا دجال و از عمر شیطان

بناز و نعمتش احرار چون نظر کرده است / امید هست که فردا برحمت یزدان

کسان ذخیرهٔ دنیا نهند غله و بار / هنوز سنبله باشد که رفت در میزان

بزرگوارا شرح معانیت که دهد / که فکر واصف ازو منقطع شود حیران

بگرد نقطهٔ عالم سپهر دایره کرد / ندیده شبه تو چندانکه میکند دوران

که دید تشنه زبان بجز تو در عالم / بعدل و عفو و کرم تشنه از ادب ریان

خدایرا تو فضلی که در جهان دارد / کدام شکر توانگفت در مقابل آن

خنک عراق که در سایهٔ حمایت تست / حمایت تو نگویم حمایت سبحان

زبانپاس تو نه عجب ور دیار و رسم عجم / که گرگ بر گله یارا نباشدش عدوان

بر درخت امیدت همیشه بار که هست / بدور عدل تو جز بر درخت بار گران

سپهر با تو برفعت برابری نکند / که سرمست نشود مدعی بلا برهان

چو خضر منقبتت در قلم نمی آید / چگونه وصف تو گوید زبان مدحت خوان

تا این دفتر بپایان

من این قصیده بپایان نمی توانم برد — که شرح مکرمتت را نمیرسد پایان

بخاطرم غزلی سوزناک میگذرد — زبانه میزند از تنگنای دل بدهان

درون خانه ضرورت چو آتشی باشد — باتفاق برون آید از دریچه دخان

نخواستم دگر این بار طبع بنمودن — ولیک می نتوان بستن آب طبع روان

ترا اگر گفت بی برقع برافکن ای فتان — که ماه روی تو ما را بسوخت چون کتان

پری که در همه عالم بحسن موصوفست — ز شرم روی تو پریزاده میشود پنهان

بدستهای نگارین چو در حدیث آیی — هزار دل ببری زینهار ازین دستان

دل از جفای تو گفتم بدیگری بدهم — کسم بحسن تو ای دلستان نه دلستان

لبان لعل تو باهر که در حدیث آمد — براستی که ز چشمش بیوفتد مرجان

اگر هزار جراحت کنی تو بر دل ریش — دوای دل بمنت آن دهان مرهم دان

عوام خلق بانگشت می نمایندت — من از تعجب انگشت فکر در دندان

امید وصل تو جانم برقص می آرد — چو باد صبح که در گردش آورد مرجان

ز خلق گوی لطافت تو برده امروز — که بدست تو گوییست ز دل در خم چوگان

چنانکه صاحب عادل علاء دولت و دین — بدست فتح و ظفر گوی دولت از میدان

جناب عالم و انسان معین و فضل و ادب | که هیچ چشم ندیده‌ست مثل او انسان
بر اوج قصر معالیش از آن رفیع ترست | که تیر وهم بر و آید از کمان گمان
من این سخن نه سزاوار قدر او گفتم | که سعی در همه حال است بقدر وسع و توان
چو مصطفی که عبادت بفضل او نرسد | و یا مبالغه خویش میکند حسان
بضاعت من و بازار علم و حکمت او | مثال قطره و دریاست و دجله و عمان
سر خجالتم از پیش بر نمی آید | که دُر چگونه برد با بر بذ و لعل بکان
اگر نه بنده نوازی از آن طرف بودی | من این شکر نفرستادمی بهندوستان
متاع من که نخود در دیار فضل و هنر | حکیم راه نشین را چه قدر در دیوان
ولیک با همه جرمم امید مغفرتست | که ذره نیز بود در هوای سلطان
مرا قبول شما نام در جهان گسترد | مرا الصاحب دیوان عزیز شد دیوان
ملاذ اهل دل و امن جان و راحت خلق | که بار تا بقیامت بدولت آبادان
زمال و منصب دنیا جز این نمی ماند | میان اهل مروت که یاد باد فلان
حیات مانده غنیمت شمر که باقی عمر | چو برف بر سر کوهست روی در نقصان
بخورد و هیچ نبرد آنکه گرد کرد و نخورد | بخور ببخش و بده ای کریم ایذمان
چو خیری از تو بغیری رسد فتوح شناس | که رزق خویش ز دست تو میخورد مهمان

آدم چلبی ادرنه

کرم بجای خردمند کن چو تو دانی   که ابر کم نکند سبزه‌های خویش باران

سخن دراز کشیدم باعتبار قبول   که رحمت تو ببخشد هزار عصیان

مرا طبع سخن گوی در حدیث آید   نه هر کسیست که یارش تو انگه فت عثمانی.

دگر سفینهٔ نظم روان توده عجب   که میرود بسرم از تنور دل طوفانی

تو کوه حلمی و من در میان ورطهٔ فقر   مگر بشرط اقبالت او فتم بکرانی

دو چیز خواه همت از کردگار عزیز   دوام دولت دنیا و ختم بر ایمانی

افلاک مساعد و اقبال یار و بخت قرین   نفت درست و امیدت بر آی و حکم روان

بخلاف نیست در آثار سیر معروفت   که دیر سال بماند تو دیر سالی مانی

ز نائبات قضا در امان بار خلائی   ز حادثات فراق در حمایت قرآن

همای سعد لقبت سایه که بر سر خلق   بیوم حادثه بوم مخالفت ویرانی

برین دو مصرع آخر که ختم خواهم کرد   امید هست به تحسین و گوش بر احسانی

دو چیز حاصل عمرست نام نیک و ثواب   وزین دو در گذری کل من علیها فانی

صبحم از مشرق برآمد یا تو روز از زمی   عقل و طبع خیره ماند از صنع رب العالمی

یا جوانان راه صحرائی گرفتم یا ...   تو دیگر گفتا تو ببری یا خردمندان نبی

گفتم ای نادان نه بیهوده با چندین وفا — همچو طفلان در منقش بیر از غوغا و باسلی

دستی برزنی بپوشد از نهانی برگ تاک — میوه پنهانی که از خورشید و مه در آستین

باد گلها را پریشان میکند وقت سحر — زان پریشانی مگر بر روی آب دریا جلی

نوبهار از غنچه پنهانی شد بیکتو بیز — بید مشک اندر خت تا دیگر مستان نو سنبلین

ای نسیم از خاک شیراز بیت یا ز ترک خلی — یا نگار من پریشان کن زلف عنبرین

یا مدام کش ببین که چشم از خوابت تو شنیده برانگیزد — گر ندید سحر بابل در نگارستان چین

گر سر کشی داری چو سعدی با سر بنه مردانه وار — یا چنان معشوق نتوان یا ختن در آستین

عشق

یا رب آن روی است یا برگ سمن — یا رب آن قد است یا سرو چمن

بر سمن کس دید جعد مشکبار — در چمن کس دید سرو سیمتن

عقل چون پروانه برگشت و ندید — چون تو شمعی در هزاران انجمن

صعب مشتاقیم پیمانه بکن — سخت مجروحیم بیگانه مکن

گر سر ما داری اینک جان و سر — ور تن ما خواهی اینک مال و تن

گر نوازی ور کشی قربان توایم — بنده ام اینک سر و تیغ و کفن

ضعف میخواهی نقاب در کنار — فتنه میخواهی نقاب در فکن

گر کلیم الهی

من کیم اینجا که گویم وصل تست — در نگنجد در حدیث ما و من

چرخ با صد چشم چون روی تو دید — صد زبان میخواست تا گوید سخن

وه که در دست است این همه شیرین تراست — خنده یا رفتار یا لب یا ذقن

ای ز وصلت خانه‌ها دار الشفا — وای ز هجرت دیده‌ها بیت الحزن

وقت آن آمد که خاک مرده را — باد در ریزد آب حیوان در دهن

پاره کرد اندر زلیخای صبا — بجدم بر یوسف گل پیرهن

روح و ریحانست یا باد بهشت — خاک شیرازست یا باد ختن

نطفه شبنم در ارحام زمین — شاهد گل گشت و طفل یاسمن

بر گذر تا خیره گردد سرو بن — در نگر تا تیره گردد نسترن

بارگاه زاهدان رو در نورد — کارگاه صوفیان در هم شکن

تا سزا خود هم شنید از خاص و عام — سرزنش خواهم کشید از مرد و زن

شنعت خلقم چو صوت دف به شب — شهره شهرم چو غازی بر رسن

تربیت را حیله گو بر میو کش — عافیت را برده گو بر با ملی

سعدیا گر عاشقی پائی بکوب — عاشقا گر مفلسی دستی بزن

ای بیش ازانکه در قلم آید ثنای تو   واجب بر اهل مشرق و مغرب دعای تو

درویش و پادشاه نخوانم درین زمان   الا بزیر سایهٔ همچون همای تو

نوشیروان و حاتم طایی که بوده‌اند   هرگز نبوده‌اند بعدل و سخای تو

مشهور در نواحی و مشهور در جهان   آوازهٔ تعبد و خوف و رجای تو

اسلام در زمان امانی سلامت است   از یمن همت قدم پارسای تو

گر آسمان ببرازند قدر تو بر زمین   در چشم آفتاب کشد خاک پای تو

خلق از جزای خیر تو کوتاه مقصرند   پروردگار خلق تواند جزای تو

شکر مسافران که در آفاق می‌روند   گر بر فلک رسد نرسد در دعای تو

تیغ مبارزان نکند در دیار خصم   چندان اثر که همت کشورگشای تو

بدبخت نیست در همه عالم باتفاق   الا کسی که روی بتابد ز رای تو

ای در بقای عمر تو خیر جهانیان   باقی مباد هر که نخواهد بقای تو

حاصل از برای مصلحت عام دیر سال   بنشین که مثل تو ننشیند بجای تو

کام حیات از جهان که نیازاری تو از مراد   تا سودی از خدای بخواهد دعای تو

تا آفتاب میرود و صبح میدمد   عاید بخیر باد صباح و مسای تو

یارب رضای او تو برآور بفضل خویش   کو روز و شب نمی‌طلبد جز رضای تو

بحر زمی و بحر لیلی

بجور پیشه بکنجی آمدی و آزادی | که از ظروف زمان در آمان بادی

بالفتی همایون و طالع میمون | دری ز شاهی بر روی خلق بگشادی

بهر مقام که پای مبارکت برسد | زمانه را نرسد دست جور بیدادی

بزرگ نفس خداوند بنده باشد | که بندگان خدااش کنند آزادی

بهشت اگر چه بر آسایش است و ناز نعیم | چو آن متاع نه بینی که خود فرستادی

فر سلامت دنیا و آخرت یابند | که بیخ عدل نشاندی و داد حق دادی

دعای زنده دلانت بلا بگرداند | غم رعیت درویش برد هر شادی

خدای عز و جل از تو بنده که راضی باد | وز آن پدر که تو فرزند بر هنر زادی

چو گوی روی زمین بر بیاض منشورت | نهاده سر چو قلم بر بیاض بغدادی

دنیا نیرزد آنکه پریشان کنی دلی | زنهار بد مکن که نکردست عاقلی

این پنج روز مهلت ایام آدمی | آزار مردمان نکند جز که مغفلی

باری نظر بخاک عزیزان رفته کن | تا مجمل وجود ببینی مفصلی

این پنجه کمان کش و انگشت خوشنویس | هر بندی او فتاده بجایی مفصلی

درویش و پادشه نشنیدم که کرده‌اند | بیرون ازین دو لقمه روزی تناولی

زان گنجهای نعمت و خروارهای مال — با خویشتن بگور نبردند خردلی

از جاه و مال و منصب و دنیا و تخت و بخت — بهتر ز نام نیک نکردند حاصلی

بعد از هزار سال که نوشیروان گذشت — گویند ازو هنوز که بوده‌ست عادلی

دنیا مثال عمیق است تیغ همثل — آلوده عارفان که گرفتند ساحلی

دنیا چه گفت چو غرت ضرورت است — من خود باختیار نشینم بغربی

نفی خلاف رای خداوند حکمت است — امروز خانه کردن و فردا تحولی

آنکه که سر ببالش گورم فرو نهند — از من چه بالشی که بماند چه جیتلی

بعد از خدای هرچه تصور کنی بعقل — ناچارش آخر است همیدون که اولی

خواهی که رستگار شوی رستگار باش — تا عیب جوی را نرسد بر تو دخیلی

تیر از کمان چو رفت نیاید بشست باز — پس واجب است در همه کاری تاملی

باید که قهر و لطف بود پادشاه را — ورنه میسر نشود حل مشکلی

وقتی بلطف گوی که سالار قوم را — بر گفت و گوی خلق بباید تحملی

وقتی بقهر گوی که صد کوزه نبات — گه گه چنان بکار نیاید که حنظلی

مرد آدمی نباشد اگر دل نسوزدش — یاری که بیند او خری افتاده در گلی

رستم بنیزه آن نکند کاندرین مصاف — با دشمنان خویش که زالی بمغزلی

هرکز [illegible]

هر کس به پنج روزه حیات گذشتنی — خرم کسی شود مگر از موت غافلی

ای کاروان برفت تو خواهی مقیم ماند — ترتیب کن که اندر آن نیز محملی

گر من سخن درست بگویم تو نیک بین — بی جهد از آینه نبرد زنگ صیقلی

حق گوی را زبان ملامت بود دراز — حق نیست آنچه گفتم اگر هست گو بلی

تو راست باش تا دگران راستی کنند — دریا که پایه ستاره بر فلک جیدولی

خاص از برای دوست که دیو نفس را — شاید که این سخن تو بسی بهتری

خوشبخت پند خردمند بشنود — این است تربیت ملک که بریسانی

تا من ز هر چه گفت از خبر در حضور — بعد از تو شرمسار نباشم بمحفلی

این بکر فکر من که بجستنش نظیر نیست — مردم مخوران اگر دامنش خیر بقیلی

وان گیست دُر زبانه که دادار آسمان — داده ست مرورا همه حسن شمایلی

تو بیم اعظم آنکه بتدبیر و عقل ورای — را مرد زر در لیله ندارد مقابلی

چگونه من خود دم زنم از طبع و عقل خویشی — کس پیش آفتاب نکرد است مشعلی

منت پذیر او نه منم در بلاد فارسی — در حق کیست آنکه ندارد مقابلی

عمرت دراز باد نگویم هزار سال — زیرا که اهل حق نپسندند باطلی

نفقت همیشه بروز قرآن شرع باد — تا بر سرش ز عقل ندارد موکلی

تا بلبلان بنالد در شب بامداد | هرگه که سر برآورد از بوستان گلی
همواره بوستان امیدت شگفته باد | سعدی دعای خیر تو گوید چو بلبلی

گرم خیال میسر شود به بیداری | که گرد عزم همایون از نظر داری
خدای را نتوان شناخت حق شناس | یکی منم که به شکرش کنم شکر باری
بجای دشمن بجاهلعم بهر چه بگوست | که دوست با سر مهر آمد و ست و دلداری
تو با هر که کنی در جهان بزرگ شود | مگر که دیگر کش از پای خویش بگذاری
دیا جوا هنری نیست یا خطای هست | تو از مکارم اخلاق خویش پای آری
جماعتی شعرا این دروغ شیرین را | اگر بروز قیامت بود گرفتاری
چرا که شکر و ثنای تو گفته ام همه شب | مگر خدای نگیرد براست گفتاری
نوردی دختر دلبند طبع من بگشای | که خانگیش برآورده ام نه بازاری
چو همسرش نه بینم بنا قصی ندهم | خلیفه زاده تحمل چرا کند خواری
بهر بدرم سر همت فرو نمی آید | به نسبه ام سر و کان زنی خریداری
من آبروی نخواهم برای نان و لان | که پیش طائفه مرگ به که بیماری
خدای در دو جهانت جزای خیر دهاد | که هر چه داد با ضعاف آن سزاواری

زاد الله همت و احسان

ترا که همت و اخلاق و فر و بخت این است   بهر چه سعی کنی دست دهد باری

همیشه سعادت و توفیق بر مزیدت باد   که حق گزاری و ناحق کسی نیازاری

دل شکسته که مرهم نهد دگر بارش   یتیم خسته که از پای برکند خارش

خدنگ ولوله واقی اندرون سینه خلق   چنان بجست که در جان نشست سوفارش

چو مرغ کشته قلم سر بریده میگردد   چنانکه خون سیه میرود ز منقارش

دهان مرده بمعنی سخن همیگوید   اگرچه نیست بصورت زبان گفتارش

که زینهار بدنیا و مال غره مشو   بخواهدت بضرورت گذاشت بگذارش

چه سود کاسه زرین و شربت مسموم   دریغ گنج بقا گر نبودی این مارش

بسی اعتماد مکن بر دوام دولت عمر   که آزموده عقلست خوی غدارش

نظر بحال خداوند ملک و دولت کن   که فیض رحمت حق بر روان اشیارش

سپهر تاج کیانی ز تارکش برداشت   نهاد بر سر تربت کلاه و دستارش

گرت بشنهد و شکر پرورد زمانه دون   وفای عهد ندارد بدوست مشمارش

دگر شکوفه بخندد بباغ فیروزی   که خون همی رود اندر رونای ازنارش

از آب چشم عزیزان که بر بساط بریخت   بروز باران مانست صفه بارش

صفه

چگونه غم نخورد بر فراق او درویش | که غم فزون شد و از سر برفت غمخوارش
امیدوار وجودی که از جهان برفت | میان خلق بماند به نیکی آثارش
نظر مجمال چنین روز بود در همه عمر | نماز نیم شبان و دعای اسحارش
گمان مبر که به تنهاست در حظیره خاک | قرین گور قیامت بس است کردارش
گرش ولایت و فرمان و ملک و گنج نماند | بماند رحمت پروردگار غفارش
قضای حکم ازل بود و روز ختم عمل | دگر چه فایده دارد ز ذکر و تکرارش
ولیک دولت بگرید بزاری از پی دوست | اگر چه باز نگردد بگریه زارش
غمی رسید بروی زمانه از تقدیر | که پشت طاقت گردون دوتا کند بارش
همین جراحت غم بود کز فراق رسول | بروزگار مهاجر رسید و انصارش
برفت سایه درویش و ستر پوشش غریب | بپوشش بار خدایا بعفو ستارش
بجنبش خانه کرد بیان لعالم قدس | بگرد خیمه روحانیان فرود آرش
عدو که گفت بنوعای و رکند شستن او | جهان بما خراب شود سهل بود بیدارش
همین درخت نبود اندرین حدیقه ملک | که بعد از و متفرق شوند طیارش
چراغ که چراغی ازو فرا گیرند | فرو نشیند و باقی بماند انوارش
نمرد نام ابوبکر سعد بن زنگی | که ماند سعد ابوبکر نام بردارش

بجنبش خانه

تمّ الکتاب بعون الرحمان

خدایگان ملوک زمان مظفر دین | که قائمست بانظار دین اظهارش
بزرگوار خدایا بدولت و کام | دوام عمر بده سالهای بسیارش
بچشم مردم اگر چشم بد بهر تیرش | سپر ستان که ز بالا راستی نگهدارش
که نقطه تا متمکن نباشد اندر وی | درست باز نیاید حساب پرگارش

باتفاق دگر دل بکس نباید داد | ز خستگی که درین نوبت اتفاق افتاد
چو ماه دولت بوبکر سعد آفل شد | طلوع اختر سعدش هنوز جان میداد
امید راحت و سلامت بگوش دل میگفت | بقای سعد ابوبکر سعد زنگی باد
هنوز داغ نخستین درست ناشده بود | که دست جور زمانه داغ دیگر بنهاد
نه آن دریغ که هرگز بدر رود از دل | نه آن حدیث که هرگز برون رود از یاد
عروس ملک نکوروی دختریست ولیک | وفا نمیکند این سست مهر با داماد
نه خود سریر سلیمان بباد رفتی و بس | که هر کجا که سریرست میرود بر باد
وجود خلق بدل میشود وگرنه زمین | همان ولایت کیخسروست و کیقباد
شنیده ایم که با جمله راستی بنشست | نگفته اند که با هیچکس بعهد استاد
چو طفل با همه بازید و بیوفائی کرد | عجب‌تر آنکه نگشتند دیگران استاد

درین خلاف نگویم که ملک شیرین است — وی چه فایده در سنگ میکنند فرهاد

زمان در آمد و بهر کنج و ملک و خیل و حشم — همی روند چنان کامدند باز زاد

روان پاک ابوبکر سعد زنگی را — خدای پاک بفضل و کرم بیامرزاد

همه عمارت ارزا ملکا عقبی کن — که اعتماد بقا را نشاید این بنیاد

اگر کسی فکند ارزنی نباشد تخم — گدای خرمن دیگر کسان بود مرداد

امید هست که روشن بود بدو شب گور — که شمع داران ملکا رم رهش نور باد

بروز عرض قیامت خدای عز و جل — جزای خیر دهادش که داد خیر بداد

بگو با تن خود هرچه کرد با انصاف — همین قیاس بکن گر کسی کند بیداد

کسان حکومت باطل کنند و پندارند — که حکم زر همه وقتی بملک دست نهاد

هزار حالت سلطانی و خداوندی — غلام بنده که او گردد از گنه آزاد

گر آب دیده شیرازیان که موج بزدست — بیک گذر برود همچو دجله در بغداد

و یا چه فایده از گریستن زمانه نفیر — بگرده اند شناسند کان حق فریاد

گر آفتاب خزان گلبن شکفته بریخت — بقاء سرو روان باد و سایه شمشاد

هنوز روی سلامت بگور راست و غیب — هنوز زینت سایرست همیشه دست خفار

کلاه حالت و صولت نرو ز باز و ثبت — هفت ساله دهر دو گیتی از افتخار

بخط مفتی

بجد منش سر طاعت نهند خرد و بزرگ — در آن قبیله که خردی بود بزرگ نهاد

قمر فروغ صباح و ام جهان بگرفت — حیات روی نکند بقای عمر تو باد

کش نیست بعد از قول بنده گوش کنی — که هر که کار ببست این سخن جهان بگشاد

همان نصیحت جدّ است که گفته ام بشنو — که من نمانم و گفت منت بماند یاد

بهیچ باغ نبود این درخت مانندش — که تند باد اجل بیخ و بن برکندش

بدوستی جهان هر که اعتماد کند — که نور دیده نظر با کسی است هر چندش

بلطف خویش خدایا روان او خوش دار — بدان حیات که بخشیدی از حیات خرسندش

ثمر سعد ابوبکر سعد بن زنگی — که هست باری امیدوار فرزندش

گر آفتاب نشد سایه همچنان باقیست — بقای اهل حرم باد و خویش و پیوندش

همیشه سبز و جوان باد در حدیقهٔ ملک — درخت دولت بیخ آور برومندش

یکی دعای تو گفتم کنون دعای عدوت — روان بگویم اگر نیک نیست مپسندش

هر آنکه پای خلاف تو در رکاب آورد — بخانه باز رود اسب بی خداوندش

وجود عاریتی دل در او نشاید بست — هر آنکه مرهم جان بود دل از تنش بگسیخت

اگر چه زهر از روح در کشش نزع | همی بعالم علوی رود ز عالم پست
بر آب دیده مهجور هم ملامت نیست | که شوق می‌بستاند عنان عقل از دست
درخت سبز نمی‌بینی ای عجب در بار | بر آب و بار کجا باشد اعتماد نشست
چو انکه یکی گوش آید کشش ندای رحیل | که خیمه برکش و آخر هنوز تنگ نبست
کمان زور جهان سالکی و پنجه را | نه زور دست طبیعت شکسته گیر بشست
گر انگبینی دهدت روزگار غره مشو | که باز در دهنت همچنان کند که گزیست
خدای عز و جل فرض کرده بنده خویش | تو نیز صبر کن ای بنده خدای هر است
حیات سرای غرورست و دیو نفس و هوا | عفا الله اگر سکبار بیگناه برست
رضا بحکم قضا گر دهیم اگر ندهیم | ازین کمند نشاید بجز بمردی رست
بنفشه وار نشستن چه سود در پیش | دریغ بیهوده خوردن ازین و آنکس است
گر آفتاب فسرو شد هنوز باکی نیست | ترا که سایه بود بکر سعد نیکو است

عزیز یار ز دل از بهر تو خواست | دل خویش نمی‌تمیزانم که چونست
عنان گریه چون شاید گرفتن | که از دست شکیبائی برونست
نگر شاهنشه اندر قلب لشکر | نمی‌آید که چترش سر نگونست

دل نزدیکی

دگر سبزی نجوید بر لب جوی — که باران بستر سیلاب خونست
دگر خون سیاوشان بود رنگ — که آب چشمها عناب گونست
شکیبائی نخواه از جان مهجور — که بار از طاقت مسکین فزونست
سکون در آتش سوزنده گفتم — نشاید کو درمان هم سکونست
نمیدانم حدیث نامه چونست — همی بینم که عنوانش بخونست

بزرگان چشم و دل انتظارند — عجیبان وقت و ساعت میشمارند
غلامان در دگوهر میفشانند — کنیزان دست و ساعدی نگارند
ملوک و شاه و خان و بدر اقبال — بیرهواران تازی بر سوارند
که شاهنشاه عادل سعد بوبکر — بر ایوان شهنشاهی درآرند
حرم شادی کنان بر طاق ایوان — که مروارید بر تاجش ببارند
زمین میگفت عیش خوشگواریم — ازین بس آسمان گفت ار گذارند
امید تاج و تخت خسروی بود — ازین غافل که تابوتش بیارند
چه شد پاکیزه رویان حرم را — که بر سر کاه و بر زیور غبارند
نشاید پاره کردن جامه ورنه — که مردم تخت اهر کسر دکارند

ولیکن با چنین رنج جگرسوز نمی‌شاید که فرمایی نیازارند
بلی شاید که مظلومان بکسر بمیرند روا بینم که مهجوران بسیر ارزند
نمیدانم حدیث نامه چونست همی بینم که عنوانش بخونست

برفت آنکه گلبن خرم بیادی دریغا مانده و فریاد و بادی
زمانه چشم حیرت بین نخفته اگر سیلاب خون باز ایستادی
چه شاید گفت دوران زمانرا نخواهم هم پرورید این سفله زادی
نیارد کو کشش گیتی دگر بار چنان ماه جبین با فرخ نهادی
خردمندان پشیمان راست گفتند مرا خود کاش کی مادر نزادی
نبودی دیدگانم تا نبودی چنین آتش که بر عالم فتادی
نکوخواهان تصور کرده بودند که آید بخت حالت را امدادی
تن گلگون کفنش در وقت آگه بود که تاج خسروی بر سر نهادی
چو روز آید درخت تام بردار که بستان زر بهار و میوه دادی
مگر چشم بدان اندر کمین بود که بگیرد زر بوستانش تند بادی
نمیدانم حدیث نامه چونست همی بینم که عنوانش بخونست

پس از مرگ جوانان

پس از مرگ جوانان گل مماناد | پس از گل در چمن بلبل مخواناد

کسی اندر زندگانی قیمت دوست | نداند کس چنین قیمت مداناد

بحسرت در ربیع رفت آن گل نو | صبا را استخوانش گل دماناد

بتلخی رفت از دنیای شیرین | زلال کام در حلقش چکاناد

سر آمد روزگار سعد بو بکر | خداوندش ز رحمت در رساناد

جگر ای تشنه مردان در غریبی | شراب از دست پیغمبر چشاناد

دران عالم خدای از عالم غیب | تنور رحمتش بر سر فشاناد

هر آنکس دل بسوز دین داد | خدا ایشان بر این آتش نشاناد

درین کشتی مظفر شاه عادل | محمد نام بر دارش بماناد

سعادت بر تو نیکان دهادش | بنحوی صالحانش پروراناد

بکام دوستان و بخت فیروز | بسی دوران دولت بگذراناد

دردی بدل رسید که آرام جان برفت | وان هر که در جهان بدریغ از جهان برفت

بالا تمام کرد درخت بلند و بار | ناگه بحسرت از نظر باغبان برفت

شاید که خون چشم بگرید بهار بهار | در بوستان که سرو بلند از میان برفت

گیتی برو چو خون سیاوش گریه کرد | خون سیاوشان ز ره چشم روان برفت

تا آتشی است خرمن کس را چنین نسوخت | زنهار آتشی که ز چرخش دخان برفت

یاران فتنه بر در و دیوار کس نبود | بر بام ما ز گریه خون ناودان برفت

تلخست شربت غم هجران و تلخ‌تر | بر سرو قامتی که بحسرت جوان برفت

چندان برفت خون جراحت برای تسلی | کز چشم مادر و پدر مهربان برفت

همچون شقایقیم دل خونین سیاه شد | کان سرو تو برآمده از بوستان برفت

خوردیم زخمها که نه خون آمد و نه آه | این زه چه خنجری بود که تا استخوان برفت

هشیار سرزنش نکند دردمند را | کز دل فغان نمیرود و در [illegible] برفت

چشم و چراغ قوم و قبایل ز گریه چشم | برق جهنده [illegible] همچنان برفت

یک سموم قهر اجل را علاج نیست | بسیار زرین ورق که بباد خزان برفت

ما کاروان آخریم از دیار عمر | رونده بود بیشتر از کاروان برفت

اقبال خاندان شریف برادران | جاوید باد اگر یکی از خاندان برفت

در نزد عاقلان بحقیقت که مرغ روح | وقت خلاص یافت گرین آشیان برفت

زنهار زان شبانگه تاریک و بامداد | کز تو خبر نیامد و از ما فغان برفت

زخمی چنان نبود که مرهم توان نهاد | دردی چنان چه فایده دارد چو جان برفت

تمت غزل تمام

شرح غمت تمام نگفتیم و همچنان — از صد یکی نرفت کز غمم رو بر زبان برفت

سعدی همیشه بار فراق و احتمال کو — این تو نبشتی ز دست تحمل عنان برفت

حکم خدای را بفزاید که از سپهر — بر دست و تیغ خسرو صاحبقران برفت

عمرش دراز باد که بر قتل بیگناه — وقتی دریغ خورد که تیر از کمان برفت

برگ تحویل میکند رمضان — بار تودیع بر دل اخوان

یار تا سیر دیده زهد برفت — و بر نرفتست نازنین مهمان

جام تخت صحبة الاحباب — فازنی المحل عشرة الخلان

ماه فرخنده روی بر پیچید — و علیک السلام یا رمضان

الوداع ای زمان طاعت و خیر — مجلس ذکر و محفل قرآن

مهر قربان ایزدی بر لب — نفس در بند و دیو در زندان

تا دگر روز در جهان آید — بس بگردد بگونه گونه جهان

بلبلی زار زار می نالید — در فراق بهار وقت خزان

گفتمش اندوه مبر که باز آید — روز نوروز و لاله و ریحان

گفت ترسم بقا وفا نکند — ور نه هر سال گل دهد بستان

روزه بسیار عید خواهد شد — تیر ماه و بهار و تابستان
تا که در منزل حیات بود — سال دیگر که در غریبستان
بلکه خاک چندان ز آدمی بخورد — که شود خاک و آدمی یکسان
هر دم از روزگار ما جزویست — که گذر میکند چو برق یمانی
کوه گر جزو جزو بر گیرند — متلاشی شود بدور زمان
تا قیامت که دیگر آب حیات — باز گردد بجوی رفته روان
یارب آن دم که دم فرو بندد — ملک الموت و واقف شیطان
کار جان پیش اهل دل سهل است — تو نگهدار جوهر ایمان

آسمان را حق بود گر خون بگرید بر زمین — بر زوال ملک مستعصم امیر المؤمنین
ای محمد گر قیامت می برآری سر ز خاک — سر برآور وین قیامت در میان خلق بین
نازنینان حرم را خون خلق از آستان — ز آستان بگذشت و ما را خون چشم از آستین
زینهار از دور گردون و انقلاب روزگار — در خیال کس نگردد کانچنان گردد چنین
دیده بردار ای که دیدی شوکت بیت الحرام — قیصران روم سر بر خاک و خاقانان چین
خون فرزندان عم مصطفی شد ریخته — هم بر آن خاکی که خاقانان نهادندی جبین

۵۹ کر کرخی

وه که گر بر خون ترکی پاکان قرو ط اید — تا قیامت تیغ تیزش در دمانش اکیلیی

بعد ازین آتش نیز دنیا پایدار چشم — تیر در انگشتری تا شاها چو بر خیزد نگین

دجله خون نابست ازین پس گر نهد سر — خاک نخلستان بطحا را کنند در عجین

روی دریا در هم آید زین حدیث دلنواز — میتوان دانست در رویش ز موج افتاده چین

گریه بیهوده است و بیحاصل بود تن یا — میتوان دانست در رویش ز موج افتاده چین

لیکن از راه مسلمانی زکوی مرحمت — چهر باز از دل بسوز د بر فراق ناز نین

باش تا فردا که باشد روز داور رستخیز — وار لحد با زخم خونین آمده بر خیزد دوستین

بر زمین خاک قدم شاه نو بنای چشم — روز محشر خون نشان کلگونه رخسار عین

قالب مجروح اگر در خاک خون اغلظ — روح پاک اندر جوار لعطف رب العالمین

تکیه بر دنیا نشاید کرد و دل بر وی نهاد — کاسمان گاهی بمهر است ای برادر که بکین

چرخ گردان و زمین گوئی دو سنگ آسیاست — وار میان روز و شب دل چو گندم طحین

زور بازو و شجاعت می نیابد با اجل — چون قضا آمد نماند قوت روی زمین

تیغ بران بر نیاید روز پیکار از نیام — شیر مرد آنکه باشد حرف پنهان در کمین

تجربت بیفایده است آنجا که بر گردد بخت — جمله او ردون چه آنکه بر گردید دین

اگر ساند از بها مرد ار دنیا جنگجو [illegible] ی — ای برادر گر خردمندی چو سیم عاقل نشین

ملک دنیا را چه قیمت حاجت افزایت از خدا   گو نگهدارد بما بر ملک ایمان و یقین

یا رب این ملک سلیمانی بمانی پایدار   در پناه شاه عادل پادشاه راد دین

خسرو صاحبقران غوث جهان بوبکر سعد   آنکه اخلاق خوشش پسندیده است و اوصاف گزین

روزگارش با سعادت باد و سعدی مدح گوی   رایتش منصور بخت یاور و اقبال معین

آفتاب آن پری رخ یا هلال یک شبه   قامتش آن یا قیامت یا الف یا نیشکر

تو جری یا ماثولی رق عقل ما شب   صاد قلبی ما ثولی زرد وحیدی یا عمر

کلیس است آن یا تن نازک میانش یا ویر   آهنت آن یا دل یا مهربانش یا حجر

تهتدی المطلوب عنوی کشف حالی لی الی   حرث دا المور نحوی آن خیال یا حجر

باغ فردوس است گلگونش بخوانم یا بهار   جان شیرین است خورشیدش بگویم یا قمر

قل لمن یقفی قرار امنه بگوی شیوه   ام علی التفقد برانی ایقعی ابی المفر

[illegible] المطلوب وصلی انتهای عمی یسهی   یر بسهم المنظر قبلی ارتقی تهبارم

ا بر فراز سرو سیمینش چو بحر آهو نیاز   چشم شوخ انگیز بین یا نجم بی ضیا بر تجر

کاج کاندک مایه در خطایش دیده   ور مرا عشقش بسنجد گشت سهمات انیقدر

قل لی فی المطلب تخطار و تحصیل المنی   دولة رتی ای اهمر رتی روحی فی الخطر

کوره آکرایی بار

گوشه گیری ای یار با جانی در میان آور عشق | تیر با بیدرنگست با تسلیم باید یا قدر

با دو الشیاء فی غصته ما ذاق الا من جنی | والتذاذ فی فرقته ما بال الا مع صبر

دختران طبع را یعنی سخن با این جمال | آبروی یا نبت شمس حسن آن زیبا پسر

لحظک القتال زرانی سخن با این جمال | عطفک المناص لبعی تو بلادی لا تذر

آخر ای سرو روان بر ما گذر کن یک زمان | آخر ای آرام جان در ما نگه کن یک نظر

یا رحیم الجسم لولا انت شخص یا الفنا | یا ملیک العطف لولا انت وکتی یا الحذر

دوستی را گفتم اینک عمر شد گفت ای عجب | طرفه میدارم که بی دلدار چون بردی بسر

بعض خلا فی آتانی سایلا من فقعی | قلت لا ادری الصفار او حبر یغنی عن خبر

گفت سعدی صبر کن یا سیم و زر ده یا گریز | عشق را یا مال باید یا صبوری یا سفر

انما النفس بقید العقال | لا یشهد و تیقنا ما تیقال

خاک می رفت که یار شمال | میبرد کشتی سوی یمین و شمال

یا لک فی الخیمه مستلقیا | ورتنقض القوم رمشوا الرجال

عمر بافسوس برفت آنچه برفت | دیگر کشتی از دست مده بر محال

قد وقع الملک بازو الفتی | اقتنع من بیاد داد الانا ل

بس که در زعورش بکشند روزها | برمن چو نور روز شب و ماه و سال
لانک نعنر لعمور ة | یعقبها الهدم و لا انتقال
کسر بمثل جام جسم است آدمی | لبکند ز شکند رحل جون تقال
لو کشف الستر عن بدر اسم | لم یر الا کذ فین الهلال
بسکه درین خاک ممزق شده است | ای پیکر خوبان بدیع الجمال
واندرس الرسم لطول الزمان | و استحجر العظم تمر اللیال
دی که درو تکیه نبرده شد | تر سمت آینه نکبیر و صفال
مالک تقضی و تمادی القبول | من قبیل الحق ینادی تعال
زنده دل مرده بود آیا که کیست | آنکه ببرد و بخند ز اشتغال
عزیز کریم احد لایزول | جلیل قدیم صمد لایزال
پادشاهان بر در تعظیم او | دست برآورده بحکم سؤال
کم حمدٍ سیفی بلا بلمقطع | هی علیها السحاب نقال
بار خدایی که در وصف | ور کند از قطره آب زلال
ان نطق العارف عن وصفه | یعجز عن شان عدیم المثال
کانکس نیست درین ره بریه | بلکه بسوز دیر عشقا و بال

کی قطی

کن فطناً تا ورا استفهما   عاد وافتد کل لسان المقال

فهم بسی رفت و نبودش طریق   واهم بسی گشت و نماندش مجال

لو دنت الفکر من حجبه   لاحترقت من سبحات الجلال

بر دل عشاق جمالش نوشت   تلخی هجران بامید وصال

اصبح من غایت الطافه   یحتمل العبد و یبغی النوال

بنده و گر بد که کند اعتماد   گر نکند بر کرم ذو الجلال

انّ مقالی حکم فاعتبر   موعظة تسمع صم الجبال

هر که بگفتار نصیحت کنان   گوش نداد بخورد گوشمال

بادیة الحشر و لاد عمیق   یمتحن النفس و یبضی المجال

گر قدمت است چو مردان برو   در عملت نیست چو سعدی بنال

رب اعتقنی و اقل عثرتی   انت رجائی و علیک الاتکال

مرا رسد که برآرم هزار ناله چو بلبل   که احتمال ندارم ز دوستان ورق گل

خبر برید به بلبل که عهد بشکند گل   تو نیز اگر بتوانی به بند یار تحول

الم اخالص جهدی دلم اراعک ودی   فکیف ینتقض عهدی و لم بهجرک تملّ

اگر چه مالک ملک و پادشاه بحقی — همت حلال نباشد ز خون بنده تغافل

من المبلغ عنی الی معذب قلبی — اذا جرحت فؤادی بسیف لحظک فاقبل

توان کمند نداری که من خلاص بیابم — اسیر ماندم و درمان تحمل است و تذلل

لقد نصحت لسیری و لو هلکت بسیری — اذا الاحبة یرضی دع اللوائم و یعذل

وفا بعهد مودت میان اهل ارادت — نه چون لغار شکوفه است و عشقبازی بلبل

لیس بین یدینا و لا نمیل الیه — لقد سددت علینا الام تقعد فاحمل

مرا که چشم ارادت بروی مو بتو باشد — دلیل صدق نباشد نظر بلاله و سنبل

نبات شوک بسکان اتخذت عبیرا — و حشو نونک ورد و طیب فیک قرنفل

تو خود تامل سعدی نمی‌کنی که ببینی — که هیچ بار ندیدی که سیر شد ز تامل

انبته قبیل السحر باد و المنام — نوبت عشرت بزن پیش آر جام

تا بوار عقل بردارد د سبب — طبع شور انگیز را دست از لگام

دوری از لطف در قدح کن مثل آنکه — در خروش آید خروس صبح بام

مرغ جانم را ببینکین سلسله — طوق بر گردن نهادی چون حمام

زآهنین چنگال شاهین غمت — رخنه رخنه است اندرون من چو جام

سالکی نو من دهرا

ساعتی چند ای من صحرا بر گذر — یکزمان بخرام سرو در بستان خرام
تا نهد بر کل ملکو روی دیال — تا نهد بر سرو رعنای خرام
طوطیان جان سعدی را بلطف — شکری ده زان لب یاقوت فام
تا که بلبل مست تو خوشتر است — ساقینی ساقینی ای غلام

وقتها یکدم بر آسودی تنم — قال مولای لطیر قم لا تنم
اسقیانی و دعانی افتضح — عشق و مستوری نیامیزد بهم
ما بمسکینی سلاح انداختیم — لا تحلوا قتل من القی السلم
یا قریب الحسن رفقا بالغریب — خون درونم میزند ای محتشم
گر نکرد دستی نخوهم هیچ تیز — ما کذرک الکف مخضوبا بدم
قد ملکت الملک ملکا دائما — خواهی اکنون عدل کن خواهی ستم
یا قضیب البان من هذا التوقف — کز خلاف سر مخواهی نجم
خلیانی نحو منظور رفیق — تا چو شمع از سر بسوزم تا قدم
در ازل رفتست ما را الکتیب — لا تخوفونی بعبدی الفرم
عمر ها در سر میکردم ز عشق — ما حصل الآن الا قد هجم

بذل روحی فداک اگر هستی   خود چه باشد در کف حاتم درم

بنده ام تا زنده ام یا زینهار   لم ازل عهد اصطباری فی ترحم

سلوة العذال عندی لم یفید   گر ازل سر من کشید تو این رقم

گر بنالم وقت از زخم عظیم   لا تلوموا فی فجرحی بلغم

ای ترو محو دلبر را فانکشف   تا وجود خلق ز تیری در عدم

عقل و صبر از من چه میخواهی که عشق   کلها اسبیت منیا فاهدم

انت فی قلبی الذ تعلو لله   گر نصیحت گو نمی بیند الم

سعد با جان صرف کن در راه دوست   ان غایات الامانی تغتنم

تو خون خلق بریزی و روی برتابی   ندانمت چه مکافات این گنه یابی

بصد عنی فی الجور والنوی لکن   چو عندلیب چه فریاد ها که میدارم

الیک قلبی ما غایة الی صاحبی   تو از غرور جوانی همیشه در خوابی

الی العداة وصلتم ونقضتم عهدی   وفی وداد مکن فقد احتسبت احبابی

نه هر که صاحب حسن است جور پیشه کند   ترا چه شد که چنین اندر مکین الصحابی

اضحی اذ فزونی به ترک دگر راه   لقد طلعت ولکن احببت ابی

عجب حال

عزیز کوی تو نیستم

غمت چگونه بپوشم که دیده بر رو ریخت | همی کواکب بر من دهد بکید ایه

مرا تو بر سر آتش نشانده عجب آنکه | منم در آتش و از حال من تو در تابه

من از تو سیر نگردم که صاحب استسقا | نه ممکن است که هرگز رسد بپیرابه

بقلم راست نیاید صفت مشتاقی | شاهدت لطرق القلب من الاشواق

نکند درد دل مهجور تمام | لو اضافی صفح الدهر الی الاوراق

آرزوی دل خلقی تو بشیرین سخنی | اثر رحمت خصمی تو بنیه تاکید اخلاق

من همان عاشق مسکینم اگر لطف تو رفت | انا راموالک اعلم و علی المیثاق

حیث لا تخلف منظور حبیبی ارنی | چکنم قصه این غصه کفیتم در باقی

بدو چشم تو که گر بیتو برم ره بهشت | نکنم میل بحوران و نظر در ساقی

سعدی از دست غمت چاک زده دامن صبر | هشتر زین نکند صابری و مشتاقی

ترحم ذلتی یا ذا المعالی | و وافقنی لاذ درشوشت حالی

بگوشت گر رسانم ناله زار | ز سوز ناله زارم بنالی

الم تنظر الی عینی و دمعی | تری نحو البحر اصداف اللآلی

مرکب در وجودم هیچ جایی | مصور در دماغم چون خیالی
فیا ذو النوم قبل الموت راحت | فما لی النوم فی طول اللیالی
دمی غمخواری صاحبدلی کن | که برخور بادی از صاحب جمالی
الا یا ماغش الطرفین شکرا | سل السهوان عن طول اللیالی
ندارم چون تو در عالم یکی دوست | اگر چه مالکیت دشمن فعالی
لقد کلفت بالم اقو جسملد | و مالی حسبة غیر احتمالی
که کوته باد چون دست من از دوست | زبان دشمنان از بد سگالی
الا یا سائلا عنی توقف | فما قلب الملقی عنک سالی
بچشمانت که گر چه شادی از چشم | دل از یار تو نگسلدم نیت خالی
منعت الناس یستقون غیثا | ان استسقیت دمعی کاللآلی
چنان تشنگانم از چشم سربست | چنان پاکیزه شیدارم زلالی
و سالیک الارادت وصف | ولکن لم یزرنی ما احتسابی
مه چه دستان با تو درگیرد چو روباه | که از سر دم گریزد چون غزالی
جرت عینای من ذکراه سیلا | سلیه الطیر عن عینی ما جوالی
نماندت بیسم خلقی پایکوب | چو بندد آن دو ابروی هلالی

حقا ظلم برال

حفاظی لم یزل مادمت حیا ولو انتم هجرتم من وصالیا

دلت سخت است و پیمان اندکی سست دگر هر سر چه گویم هر سر کالیا

اذا کان افتضاحی فیک حلوا فقل لی ما القدر و ما الابالیا

مرا با روزگار خویش بگذار بگیر دست زلفش در لاابالیا

ترانی ناظرا و اوحید بینی وطرفی ناشر اعقد اللالیا

ندانم قامتت زیباست یا سرو همه لطفی و سرتا پا حسیا لیا

وان گفتم شنیدم طال نکس چو دیگر گفته جانان ارحلا

چو سعدی خاک شد در کوی یار رد اگر خاک وی اندر دیده مالیا

بیا یا ای که این دفتر حکایت همچنان باقی بصد دفتر نشاید گفت شرح حال مشتاقی

کتبنا ماتنو منیه حبیبا صار عاشقی ان افعل ما تری عنی الی و میثاقی

بگویم نیست درمانم بتیر دلکمانی در کمانست که جفا در تیر تو می بندم پیالوی روز فراقی

اخلائی واحبابی در دوس حیه مالی مریض العشق لا یبرا و لا یشکو الی الراقی

نشان عاشق دنیا ساکر شب با در بوند بزر گر خواب میگیرد نه صاحب درد عشاقی

قم املا و اسقنی و دع ما فیه مسموما اما انت الذی تسقی صهباء فعلی السم تریاقی

قدح چون دور ما باشد به هشیاران مجلس ده | مرا بگذار تا حیران بمانم چشم در ساقی
می ... ممکن الان فی و لما نذر تحملها | انا المجنون لا اعبأ بزجر اللاحی والراقی
بگرد شمع فلک باشد ببوی فرخنده دیداری | مگر نفس ملک باشد ببوی پاکیزه اخلاقی
لقیت الاسد فی ولعی ... لا بالحدق | و قد ... شیر از من ... بیاید ... اخلاقی
نه حسنت آخری دارد نه سعدی را سخن پایان | بمیرد تشنه مستسقی و دریا همچنان باقی

عمرم بآخر آمد و عشقم هنوز باقی | وز می چنان کز عشق روی ساقی
یا غایة الامانی قلبی لدیک فانی | شخصی کما ترانی من غایة اشتیاقی
ای در دلم مفتون بر خال و خط موزون | قدر وصالش اکنون ذوقته که در فراقی
جاء الغیاب جاءتم ... سما | واللیل قد لحانا والامر فی التلاقی
بعد از عراق جائی خوشتر نیامد هوائی | مطرب بزن نوائی زان پرده عراقی
جان از زمان و عهدی حتی نشیت و حکی | روی علا ردی یا اهل یا و ثاقی
در سرو و مه چگوئی ای مجمع نکوئی | تو ماه مشکبوئی تو سرو سیم ساقی
ان مت فی هواها عنی ارمت فداها | یا عاذلی ... درس رما لا یبقی
چیز از حدیث رندان خیزد بوی جوانان | تا در هوای جانان بازیم عشق باقی
با سعد کف ... فرقا

یا سعد

با سعید کیف صرنا فی بلیة هجر ما | من بعد ما سهرنا ذی اللیالی فی البقا
یاد ز میان کاری یگانه تر یاری | در باز هر چه داری کم گرد اتفاق

بلکه گریم در فراق روی تو یا حبیب | راح روحی عینی فی جمالک یا حبیب
تشنه وصل توام آب حیاتم ده بگو | واسقنی من کاس شرب وصالک یا حبیب
دوستان گویند ما را عاشقی تو صبر کن | هات قلبی کیف اصبر من وصالک یا حبیب
گرچه نقصان گشت عمرم در هوای روی تو | لیس نقص فی فوادی زاد حبک یا حبیب
اندرین هر دو جهان جز تو ندارم غمگسار | زت روحی زت قلبی زت عشقک یا حبیب
عشق تو اندر دلم چون عود در مجمر نشست | طول لیلی بحر نو بیلی مثل عودک یا حبیب
سعدی اندر آرزوی روی تو دیوانه شد | فی جنانی فی حیاتی لیس غیرک یا حبیب

خطیئی لا یهدی الی فتی و اصلح ها | و لکن من یهدیه الله افلح
نصیحت نیک بختان گوش گیرند | حکیمان پند درویشان پذیرند
کسی راحت دارد خاطر پزیرت | که سخن عاقل ده بانیرت
من استشرت لا یغلط عملیه | من استضعف لا یشکر یدیه

چه نیکو گفت در پای شتر مور / که ای فربه مکن بر لاغران زور

که منعم می‌برد گو رنج درویشی / گو ازش می نهی زنبیل قرآن نهیشتی

ودع استعفاء من طال احترامه / فقوس الدهر لم تفرغ سهامه

چو راحت دیده باشی از می تو ناید / نه از سر ار نبیند از دجله در نیاید

تا بدین دهر دو هزار سی بهشت / نهم نشتی تبیر از کجا ان تو کیش ای سرگشت

تادب تشتهر لا طف تقدم / تواضع ترتفع بمقل تنعم

که دوران فلک بسیار بوده است / که بخشیده است و دیگر در ربوده است

نه کیست تفسیر و فن خواند بهشتی / نبینم دی که سوری مانده پهلوده بدست

لیعف المعتدی عمن سوء من ظل / ولا المشتهر کم من قابل ذل

منم کافتاده کار از او بگفتم / که بر بسته‌ام که روزی خود بجستم

کمکتی اوست وضدا تو بهر بت / محن شروم نداجنانکه بکربت

منی زارت الفتی عن اجلک / فلا تکثر حدیثی لا تملک

ز بسیار آمدن عزت بکاهد / چو کم بینند خاطر بیش خواهد

عزیز گشت من ایس هر دم بر دوش / که صحبت آن تمام لال آمد و پس از بیش

تمیز فقر ینتهی الزاد / ولا یجد غنیا فقره زاد

واگویند

وگر گویند آن قدر محل بین | تو باشی روشنائی در وحل بین
دو چیز ترش روی کم ریخ خوان می | ز ران مسکین خبر بین کش جوان بی
تلففت السوی والنقل بعده | سل الجوعان کیف الخبز وحده
مپرس از آنکه چشم از فاقه چونست | که قدر نعمت او داند که چونست
گر نفس نان باجی از حلوا نیز رسد | من انهی تلکاس کت تکن سد
ارفق یامن تلقی حول سفل | عن الحطاب فی واد عفقل
فقیر از بهر نان بر در دعا خوان | که می بندی که مرغم نیست بر خوان
جدا اندای کس هیچ خورد نیست ونقشت | گر مسکینی و سر باکنند جفت نیست
بحب المال لو اجنبت قدم | وان خلقت محبوبا ستدم
منه گر عقل داری در تن و هوش | اگر مردی بخور و بخش و ده و بپوش
تو اگر سفته از اینجا در رسته | پشیمان کم بخورد و توشه بسته
صرفت العمر فی تحصیل مالک | تعلل با معتنی عن وبالک
کسی از زرع دنیا خوشه برداشت | که چندی خورد و چندی توشه برداشت
که سبدک که موخوار غصه بکشم | که گر دم گرد الحذره بانه بخشم
بهار الوجه مع خبث النفوس | کمصباح علی قبر المجوس

بگو در کیر باند زاهد زر و ر — دران مردار بیرون مشک کافور

کمعارف تا زنند کندش حمیه کنند — اگر کار چو منت از کشور تو

منی عاشرت مخلوف الفوارض — اذا قالوا الک الکفو لا تعارض

مرو با زنده پوستان شام و شبگیر — چو رفتی در بغل نه دست تدبیر

چنان تیر دست گشت خدا کند — که با کسی خورد او یک تهی و اکتو

وحید با صاحب در کهف عن بلائه — تعلل القوم فیهم ذو سلامه

بگو در نفس درویشان هنر نیست — که گر مرد است هم زایشان بدر نیست

که احسان مکن واپروی و صحوبه — شه میان هستم نحب صاحب قیوبه

نعم قال خیاط بموصل — لما جور له قدر ففصل

سخن سهل است بر طرف زبان گفت — نگهبه کاین سخن هر جای تو الی گفت

غرر مومنه در هر کسی مگو راز — که جمعی میبری خبر منز راز اد

خفف الصبر لا تود ح خلیلک — حذار منه آن تلقی جمیلک

بگو با دوست میگویم چه با گفت — که گر دشمن شود بینیم هلاکت

تو از دشمن بترسی غافل از دوست — که چون دشمن بیوت از نیست تو دوست

یقول الاعرابی لا تلاعب — اذا لم تحمل فبط الملاعب

الاعرابی — کرنگی

گر کسی دی گفتمش ای رو ناجوان گفت	مرم طیره گشت قلاشی نتوان انگفت

چه گفت آن لب یا یار طناز	تو در سینه ابتدأ الشی مبتدا از

ان الحسنت بذا القول بعد یا	فل اللهم نوز فسر سفید ی

چه باشد گر برحمت بار سایی	کند در کار درویش دعایی

که حیرت بلاو تا زین معنی که انگفت	بیا رحمت و سعدی با کسی این گفت

مرا کاین حسن دارد دختر فکر	کجا عاشق شوم بر دختر بکر

ای سرو بلند قامت دوست	وه وه که شمایلت چه نیکوست

در پای لطافت تو میراد	هر سرو سهی که بر لب جوست

نازک بدنی که می نگنجد	در زیر قبا چو غنچه در پوست

مه پاره اگر به بام آید	که فرق کند که ماه یا اوست

آن خرمن گل نه گل که باغست	نه باغ ارم که باغ مینوست

آن گوی معنبرست در جیب	یا بوی دهان عنبرین بوست

در حلقه صولجان زلفش	بیچاره دل اوفتاده چون گوست

میسوزد همچنان هوادار	میمیرد و همچنان دعاگوست

خوشی